

KISEBBSÉGI TÖBBPÁRTRENDSZER ÉS KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS (A SZLOVÁKIAI MAGYAR POLITIKAI PÁRTOK MŰKÖDÉSE 1989–1998 KÖZÖTT)

Kulcsszavak: Kisebbségi magyar pártok – Független Magyar Kezdeményezés (Magyar Polgári Párt), Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom, Együttélés Politikai Mozgalom, önkormányzatiság, autonómiakonceptciók, komáromi nagygyűlés, a harmadik Mečiar-kormány.

1. ELŐZMÉNYEK

Az 1969–1989 közötti két évtizedben a neosztalinista és erős államnacionalista tendenciákat hordozó Husák-féle államvezetés a (cseh)szlovákiai magyar kisebbségi közösséggel szemben erőteljes asszimilációs politikát folytatott. Az 1968. évi 144. számú alkotmánytörvényben deklarált jogokat folyamatosan szűkítették, a magyarlakta régió etnikai összetételének változása felgyorsult, veszélybe került az anyanyelvi oktatás és művelődés intézményrendszere, folyamatosan korlátozták a Magyarországgal való szabad kapcsolattartást. A kisebbségi jogok korlátozása ellen fellépő Csehszlovákiai Magyar Kisebbség Jogvédő Bizottsága (a továbbiakban: Jogvédő Bizottság) Duray Miklós vezetésével a régió első kisebbségi magyar politikai szervezetének számított, s mint ilyen, valójában az 1989 utáni kisebbségi érdekvédelmi mozgalmak egyfajta előőrsnek is tekinthető.¹

A Jogvédő Bizottság a kisebbségek gazdasági, politikai és kulturális (nyelvi és oktatási) jogait védelmezve kiterjedt kapcsolatokat épített ki a cseh, szlovák és magyar ellenzéki körökkel. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 1980. évi madridi konferenciájának résztvevőihez küldött tájékoztatásával és több más körlevelével, kiadványával pedig a nemzetközi közvélemény figyelmét is felhívta a Husák-rendszer antidemokratikus és kisebbségellenes gyakorlatára. A jogvédő mozgalom a szlovákiai magyar társadalom önszerveződése, a közösségi identitás megerősödése szempontjából is fontos szerepet töltött be részben azzal, hogy a pártállami kizárólagossággal

szemben jelezte a demokratikus alternatíva lehetőségét, részben pedig azzal, hogy a kisebbségi jogvédelem mobilizálta a nyelvi, oktatási jogokat értékeknek tekintő értelmiségieket, szülőket, fiatalokat. A Duray Miklós ellen indított politikai per mindazonáltal megmutatta, hogy a csehszlovákiai pártállami keretek közt még az ilyen laza szerveződésű mozgalmak is államellenes tevékenységnek számítottak, s ennek megfelelően a Jogvédő Bizottság sem válhatott a tényleges kisebbségi közösségszervezés legális fórumává.

A magyarkérdés Szlovákiában a Jogvédő Bizottság tevékenységének köszönhetően fontos mellékhadszínterévé vált azoknak a küzdelmeknek, melyeket a – Gorbacsov által meghirdetett szovjet peresztrojka szellemétől megrettenő – csehszlovák kommunista rezsim egyre kíméletlenebb eszközökkel folytatott saját pozícióinak megmentése érdekében. Ilyen körülmények közt a (cseh)szlovákiai magyar nemzeti kisebbség zaklatott 20. századi történetében az 1989. évi hatalom- és rendszerváltás – a kisebbségpolitikai szempontból ambivalens fejlemények, negatív kísérőjelenségek és felemás következmények ellenére – kétségkívül a legpozitívabb események sorába tartozik.

A pártállami viszonyok fokozatos felszámolása ugyanis visszaadta a szabad önszerveződés, közösségépítés lehetőségét, módot adott a kisebbségi jogegyenlőség, az önkormányzati jogok, a kulturális, politikai és gazdasági egyenjogúság követelményének megfogalmazására, s ezzel az asszimilációs víziók helyére a közösségépítés jövőképei kerülhettek. A csehszlovákiai kisebbségpolitikai viszonyok a 20. század utolsó évtizedében persze sokkal inkább

a két világháború közötti nemzetállami reflexeket tükrözték, s ez a nyelvi, oktatási jogok területén igen sok konfliktussal járt a kilencvenes években.

Mindazonáltal az európai integrációs folyamat felgyorsulása, a kisebbségi kérdés kezelésének fokozatosan kialakuló új nemzetközi normarendszere, a kisebbségi pártok kormányzati szerepvállalása, valamint az államhatárok egyre akadálytalanabb átjárhatósága nyomán a fordulat első évtizedét egyre inkább egyfajta átmeneti periódusként értékelhetjük. Jóllehet a régió országaiban még ma is távoli perspektívának tűnhet a többségi és kisebbségi társadalmak közötti partneri viszony kialakítása és a nemzetállami keretek lebontása, mégis egyre inkább érzékelhető az elmozdulás ebben az irányban.

Az 1989–1990. évi kelet-közép-európai rendszerváltozások sorában a berlini fal leomlását követően az 1989. november 17-i prágai diáktüntetéssel, a prágai üzemek sztrájkfelhívásával elkezdődött csehszlovákiai fordulat volt az utolsó a szovjet blokk nyugati régiójában. Az Alexander Dubček nevéhez kötődő 1968–1969. évi reformkísérlet elfojtása után hatalomra került és két évtizeden keresztül korlátlan hatalommal rendelkező Husák-rezsim napok alatt összeomlott. A csehszlovák rendszerváltás politikai elitje a Charta 77 és más politikai, környezetvédelmi, egyházi ellenzéki mozgalmak híveiből és képviselőiből, az 1968. évi reformkommunistákból, illetve Csehszlovákia Kommunista Pártja igen mérsékelt reformszármányának vezetőiből szerveződött meg. A Václav Havel és Jiří Dienstbier vezette csehországi Polgári Fórum (OF) és a Fedor Gál, Ján Budaj, Milan Kňažko vezette szlovákiai Nyilvánosság az Erőszak Ellen (VPN) mozgalom gyűjtőpártként jött létre 1989 novemberében.²

Az alábbiakban az 1989–1998 közötti évek szlovákiai magyar pártpolitikai fejlődését vizsgálva három kérdéskörre korlátozódva elemezzük az 1989-től a Magyar Koalíció Pártjának (MKP) megalakulásig terjedő időszakot:

– Milyen belső és külső okok játszottak közre abban, hogy a vizsgált időszakban három parlamenti és két parlamenten kívüli kisebbsé-

gi magyar párt is létrejött? Milyen előnyei és hátrányai voltak ennek a rövid életű kisebbségi többpártrendszernek? A politikai programok és a konkrét politikai lépések szintjén milyen rokon és eltérő vonások jellemezték a Független Magyar Kezdeményezés (FMK), az Együttélés Politikai Mozgalom (EPM) és a Magyar Kezreténydemokrata Mozgalom (MKDM) tevékenységét, s milyen együttműködési formák alakultak ki közöttük?

– Hogyan viszonyultak a kisebbségi közösségépítést és a közösségi jogok érvényesítését leginkább elősegítő önkormányzati modell lehetőségéhez, milyen autonómiaelképzeléseik voltak, s azokat mennyire sikerült egyeztetniük?

– S végül a harmadik Mečiar-kormány (1994–1998) nyíltan kisebbségellenes politikájának hatására miként változott meg a három párt viszonya egymáshoz, a szlovák pártokhoz, és ezek a változások mennyiben befolyásolták az 1998. évi pártegyesülést?

2. A KISEBBSÉGI MAGYAR TÖBBPÁRTRENDSZER KIALAKULÁSA

Történelmi tény, hogy az 1989. november 18-án Vágsellyén megalakult a Független Magyar Kezdeményezés volt az első fordulat utáni politikai mozgalom Csehszlovákiában. A Jogvédő Bizottság munkájában is aktív szerepet vállaló Tóth Károly, A. Nagy László, valamint Öllös László, Gyurovszky László és mások már huzamosabb ideje kapcsolatban álltak a szlovákiai ellenzéki csoportokkal, értelmiségiekkel. A vágsellyei alakuló ülésen a visszaemlékezések tanúsága szerint egyedül Tóth Károly szorgalmazta a mozgalom politikai pártként való beindítását, a többiek a pártállami évek ellenzéki mozgalmainak mintáit kívánták követni. Az FMK – értesülve a prágai eseményekről – Szlovákiából elsőként üdvözölte a Polgári Fórum megalakulását. Az FMK első politikai önmeghatározásaként értékelhető november 20-i nyilatkozatában a mozgalom legfontosabb aktuálpolitikai célját és az azok eléréséhez alkalmas módszert a következőképpen fogalmaz-

ta meg: „...az alulról építkező demokratizációs folyamat támogatása Csehszlovákiában, az állami társadalmi dialógusba való bekapcsolódás, a magyar nemzeti kisebbség képviselése ebben a párbeszédben”.³ Az FMK ugyanezen a napon csatlakozott a szlovákiai rendszerváltást gyűjtőpártjához, a Nyilvánosság az Erőszak Ellen mozgalomhoz, jelezve, hogy a mozgalom céljai közt a demokratikus átalakulást tekinti elsődlegesnek, s ebben a többségi mozgalmakkal való szoros együttműködést tartja a leginkább járható útnak.

2.1. Az FMK (MPP) konszociációs modellje

A fordulat utáni első hónapok forradalmi lendületében az FMK által választott stratégia és taktika kétségtől eredményesnek bizonyult, hiszen számos szlovákiai kormányzati, parlamenti, közigazgatási pozíciót sikerült a mozgalom jelöltjeivel betölteni. Azt is sikerként lehetett elkönyvelni, hogy a fordulat után jelentkezett különböző szlovákiai politikai áramlatok közül a nacionalista-soviniszta erők kezdetben nem jutottak meghatározó szerephez, ami főként annak volt köszönhető, hogy különösen a csúcstervezés, illetve az alapszervezetek lokális szintjén szoros együttműködés alakult ki a VPN és az FMK képviselői között.

Az önálló kisebbségi politizálás feladásának kockázataival azonban hamarosan az FMK-nak is szembesülnie kellett. Az FMK által a szövetségi kormány nemzetiségi miniszteri posztjára jelölt Duray Miklóst ugyanis a Prágában folyó tárgyalásokon a megbízott miniszterelnök, Marián Čalfa vétója nyomán a Polgári Fórum és a VPN képviselői sem támogatták, mi több, a nemzetiségi tárca ötletét s vele a kisebbségi kérdés föderatív szintre emelésének koncepcióját is elvetették.⁴ A szlovák többség és a magyar kisebbség politikai elitjeinek új típusú stratégiai partnerségét kívánta körvonalazni a két mozgalom 1990. január 21-én közreadott közös nyilatkozata, amely a nemzeti és etnikai csoportok jogainak liberális doktrínáján felülemelkedve a nemzeti közösségek kollektív jogainak elismeréséből kiindulva a kisebbségek öngazgatáshoz való jogát is deklarálta. „A

nemzetek, nemzeti kisebbségek és etnikumok kollektív jogaiból kiindulva öngazgatás illeti meg azokat minden olyan kérdésben, amely kizárólag őket érinti, továbbá egyenjogú, közös döntésre jogosultak minden olyan kérdésben, amely őket is érinti.”⁵

A rendszerváltás utáni Szlovákiában az első új politikai pártként 1990. február 27-én bejegyzett mozgalom első közgyűlésére Komáromban került sor február 23–24-én, ahol Tóth Károlyt választották az FMK elnökévé. Egy hónappal később, március 31-én a tornaljai közgyűlés arról döntött, hogy a VPN-nel közös választási listát állít a júniusi parlamenti választásokra. Az FMK a többségi nemzet demokratikus erőivel közös kormányzás konszociációs modelljét igyekezett meghonosítani a fordulatot követő változások kiszámíthatatlanul szeszélyes és gyorsan polarizálódó pártpolitikai viszonyai közepette. A kezdeti egységes fellépés folytatásának lehetőségét a szlovák politikai élet erőteljes differenciálódása, a szélsőséges nacionalizmus jelentkezése éppúgy megkérdőjelezte, mint az 1990 tavaszán megalakuló két másik magyar politikai mozgalom – az Együttélés és a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom – gyors térhódítása. Az FMK liberális világméppé, a kisebbségi kérdés multikulturális megközelítésére épülő távlati elképzelésekről, racionális megközelítésekről, helyzet-elemzésekről rövid időn belül kiderült, hogy nem igazán alkalmasak az egyre sűrűbben jelentkező konfliktushelyzetek kezelésére. A többségi pártok kivétel nélkül a nemzetállami legitimációs bázis felé kezdtek közelíteni, amit a permanenssé vált cseh–szlovák államjogi válság még inkább felgyorsított.

Az 1990. június 8–9-i parlamenti választások ugyan még a VPN és FMK koalíciójának 29 százalékos győzelmét hozták, a nyelvtörvény körül kiéleződött politikai küzdelmek már jelezték a koraszülött konszociációs modell tartálékainak gyors kimerülését. A VPN 1991. évi felbomlása, a Mečiar vezetésével létrejött Demokratikus Szlovákiért Mozgalom (HZDS) fokozatos térnyerése, valamint a csehszlovák állam kettéválásával végződött államjogi krízishelyzet teljességgel alkalmatlannak bizonyult

az FMK liberális alapozású konzociációs elképzeléseinek megvalósítására.

Az FMK 1991. márciusi VII. közgyűlése új alapszabályt fogadott el, amely a mozgalom valódi politikai párttá való átalakulását készítette elő. A mozgalom új elnöke A. Nagy László lett. Az első Mečiar-kormány bukása után megalakult rövid életű Čarnogurský-kormányban az FMK már önálló koalíciós partnerként vett részt, két miniszterhelyettesi, valamint egy miniszterelnök-helyettesi posztot töltve be jelöltjeivel. A párt újjáalakulását betetőző 1992. januári VIII. közgyűlésen az FMK a Magyar Polgári Párt (MPP) nevet vette fel, és új pártprogramot is elfogadott, amelynek számos eleme az 1998 utáni koalíciós időszakban vált aktuális feladattá. Az MPP *Szabadság és felelősség* címmel elfogadott 1992. évi általános programja, valamint a *Gazdag kisebbséget* címmel elfogadott nemzeti kisebbségi programja olyan komplex helyzetértékelés- és feladat kijelölés, amely Csehszlovákia fennállásának utolsó évében igyekezett körülhatárolni a kisebbségi politizálás lehetőségeit. A magyarok és más kisebbségek által is lakott régiókat (ötszázalékos kisebbségi részarány fölött) kétnyelvű, vegyes nemzetiségű zónaként javasolták kezelni, s ezek különleges érdekeit a közigazgatási reform során maximálisan figyelembe kívánták venni. Javasolták a kétnyelvű zóna külön státútumának kidolgozását is.⁶

Külön figyelmet érdemel az időközben kialakult kisebbségi magyar többpártrendszer működésével kapcsolatos elképzelés. A szavazóbázist tekintve 1992-re a harmadik helyre szorult MPP „a független szervezetek közötti megegyezést” tekintette alapvető működési elvnek, amely a pártok szuverenitásának kölcsönös elismerését, a kisebbségi kultúra, oktatás, sajtó és civil szféra pártsemlegességét, politika- és ideológiamentességét lett volna hivatva biztosítani. A kisebbségi közösséggel kapcsolatos kérdésekben a program szintén a folyamatos egyeztetést tekintette fő feladatnak.⁷

Az MPP az 1992. évi 2,29 százalékos választási eredményével (amely a magyar pártokra leadott szavazatok 23,58%-át jelentette) nem jutott be sem a szövetségi parlamentbe, sem a

Szlovák Nemzeti Tanácsba, s ez a párt politikájának újragondolását tette szükségessé. Az 1994. évi parlamenti választások alkalmával az MPP igen előnytelen koalíciós szerződést volt kénytelen elfogadni az MKDM–Együttélés koalícióval, de csak ezzel tudta biztosítani fennmaradását és a szlovákiai magyar többpártrendszer konszolidálását.

Az 1995-ben *A realitás tisztelete* címmel elfogadott új stratégiai program a legfontosabb célkitűzésnek a nemzeti szempontból mérsékelt és demokratikus többségi erőkkel való együttműködés feltételeinek megteremtését tekintette. A magyar–szlovák együttműködés így módon a mečiarai nemzetállami kizárólagossággal szembeállítható alternatíva központi, taktikai elemévé vált: „Meg kell fogalmazni olyan alternatívát, mely nem sérti ezeket a szlovák nemzeti érdekeket, és nem ösztönzi [...] a két tábor (a nemzeti és demokratikus szlovák pártokat – Sz. L.) arra, hogy a demokratikus minimumot félretelve, helyettünk egymással kössenek szövetséget. Érdekünk a tárgyalási alkupozíció kiharcolása a szlovákiai magyar politikai subjektumok számára...”⁸

Az MPP programjaiban felismerte az „örök kisebbségi ellenzéki ségben” rejlő csapdát, s a harmadik Mečiar-kormány egyre gátlástalanabb kisebbséggel szembeni kurzusából azt a tanulságot vonta le, hogy a többségi pártokkal való szövetkezés nélkül a kisebbségi pártok önmagukban nem lesznek képesek saját közösségük érdekeit szolgáló belpolitikai fordulatot kikényszeríteni. Ez a felismerés rendkívül fontosnak bizonyult a mečiarai választójogi törvény elfogadása után kialakult pártpolitikai helyzetben, amikor a magyar pártok elkerülhetetlenné vált egyesülésével egy időben az új kisebbségi magyar stratégiát is ki kellett alakítani.

Az MPP a magyar közösség akarata és a mečiarai választójogi törvény nyomán beállt új helyzetet tudomásul véve a pártegyesülést olyan szövetségi párt formájában képzelte el, amely lehetőséget biztosít az elődpártokban testet öltött ideológiai, politikai áramlatok politikai platformok formájában való továbbélésére, a párt szövetségi szerkezetének kialakítására és fenntartására.

2.2. Az Együttélés Politikai Mozgalom

Az 1989 előtti szlovákiai magyar kisebbségi jogvédelem megszervezése, irányítása, kétszeri letartóztatása és az ellene indított per nyomán nemzetközileg ismert Duray Miklós amerikai ösztöndíjáról 1989. december elején tért haza, és a prágai kormányalakítási megbeszélések résztvevőjeként azonnal szembesülnie kellett az új csehszlovák hatalom elutasító magatartásával. Az FMK stratégiájával és politikai gyakorlatával kapcsolatban Duray Miklós három koncepcionális jellegű fenntartást fogalmazott meg. Az FMK társutas politikálását rövid távon sem tartotta eredményes magatartásnak, a kisebbségi jogvédelmet és közösségépítést elengedhetetlen feltételnek tekintette az érdemi partneri viszonyok kiépítésében a többségi társadalommal, s végül a kisebbségek, valamint a kisebbségek által lakott régiókban élők politikai képviseletét olyan politikai gyűjtőmozgalom formájában tartotta kivitelezhetőnek, amely nem kötelezi el magát valamely ideológiai áramlat mellett.

Duray Miklós és a vele együttműködést vállalt országos és regionális Csemadok-elit hatékony fellépése nyomán – az FMK minden nemtetszése ellenére – 1990. február 27-én, illetve március 1-jén hivatalosan is bejegyezték az Együttélés Politikai Mozgalmat. A klasszikus etnikai pártokra leginkább emlékeztető Együttélés Csehszlovákia valamennyi kisebbségének képviseletét fel kívánta vállalni, és alapvetően a kisebbségi érdekvédelmet helyezte tevékenységének középpontjába. A mozgalom munkájába kezdettől fogva bekapcsolódtak a Těšín-vidéki lengyelek képviselői, a március 31-i alakuló kongresszus képviselői a mozgalom egyik alelnökévé Stanislav Gawlikot választották.⁹

Jóllehet az Együttélés ideológiamentes kisebbségi érdekvédelmi mozgalomként határozta meg magát, kezdettől fogva egyértelművé vált, hogy a mozgalom a kereszténydemokrata értékrendet tekinti sajátjának. Ennek megfelelően az 1990. évi parlamenti választásokra való felkészülés részeként március 31-én az Együttélés választási koalícióra lépett az 1990.

március 19-én megalakult Magyar Kereszténydemokrata Mozgalommal. A két magyar mozgalom együttműködését folyamatosan személyi és koncepcionális viták zavarták meg, ennek ellenére a kettős koalíció 8,66 százalékos eredménnyel 12 képviselőt küldhetett a Szövetségi Gyűlésbe, míg a Szlovák Nemzeti Tanácsban 14 mandátumhoz jutott. Ebből az Együttélés öt képviselői helyet kapott Prágában, hetet pedig Pozsonyban. Már az első demokratikus választások is megmutatták, hogy a választójogi törvény fontos eszköze lesz a mindenkori (cseh)szlovák kormányzatoknak a kisebbségi pártok mozgásterének szabályozásában. A választójog által meghatározott keretfeltételek pedig kezdettől fogva az együttműködés irányába kényszerítették az egymással is súlyos vitákba bonyolódó magyar pártokat is.¹⁰

Az Együttélés politikai céljai között kezdettől fogva nagy súllyal szerepelt az önkormányzati rendszer kiépítése, az oktatási és kulturális autonómia igénye. A távlati célok megvalósítása helyett azonban egyre nagyobb figyelmet kellett fordítani a kisebbségi közösségek jogi status quóját is veszélyeztető nacionalista törekvéseknek, amelyek különösen a nyelvi jogok, illetve a kisebbségek alkotmányjogi helyzetének vonatkozásában váltak súlyos vitakérdéssé.¹¹

Az Együttélés három alapkérdésben járult hozzá a kisebbségi többpártrendszer működőképességének elmélyítéséhez. Egyrészt Duray Miklós elnök alkati és elvi radikalizmusának, helyzetteremtő képességének köszönhetően a három Mečiar-kormány éveiben virulenssé vált szlovák nacionalista erők nem tudták védekező, jog- és önfeladó pozícióba szorítani a magyar közösséget, hiszen a nyelvi, oktatási, kulturális, identitáspolitikai támadásokkal szemben a kisebbségi közösség igen szervezeten és határozottan felvette a küzdelmet, mi több, a három pártot is arra kényszerítette, hogy a jogfosztásokkal szemben egyeztetve és egységesen lépjen fel. Másrészt a mečiar kormányzás alatt felerősödött egységes magyar pártpolitika eszményét az Együttélés igyekezett minden tekintetben a három párt viszonyának központi kérdésévé tenni, hiszen a szlovák pártok irá-

nyába a másik két parlamenti magyar pártnak az Együttélésnél jóval kiterjedtebb és szervezettebb kapcsolatai voltak. Ugyanakkor az Együttélésnek az MKDM-mel kialakított közös választási koalíciók, valamint az egybehangolt parlamenti fellépések a többségi közösséggel folyamatosan érzékeltették a kisebbségi közösség belső szolidaritását, a magyar választási bázis fegyelmét. S végül a Duray Miklós által megfogalmazott társnemzeti státus iránti igénybejelentés azt is egyértelművé tette, hogy más hangsúlyokkal és más eszközökkel, de az Együttélés is a Szlovákián belüli közösségi egyenjogúságot és az azt szavatoló önkormányzati intézményrendszert tekinti végső céljának.¹²

2.3. A Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom

A Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom létrejöttének történetét az eddigi elemzések nem tárták fel olyan mélységben, mint ahogy az a másik két mozgalom esetében jórészt már megtörtént. Az FMK által is szorgalmazott kereszténydemokrata klubok, a Szlovák Kereszténydemokrata Mozgalom magyar tagozatának kialakítására tett erőltetett kísérletek mellett Püspöki Nagy Péter, Rajczy László, Szócs Ferenc és több más alapító tevékenységében kezdetben keveredett a politikamentes, alapvetően hitbuzgalmi orientáció a nemzeti kereszténydemokrata politizálás mintáival. A belső vitákban az Együttéléshez fűződő viszony kérdése, Janics Kálmánnak, a mozgalom első elnökének az önálló politikai párttá válást támogató magatartása, valamint a választási kampány során kialakult új mozgalmi elit terelte végérvényesen a mozgalmat a nemzetileg elkötelezett, kereszténydemokrata politikai szervezet irányába.

Az 1991. évi belső válság után elnökké választott Bugár Béla programadó tevékenysége, a mellé felsorakozó fiatal értelmiségi kör (Csáky Pál, Farkas Pál, majd Bárdos Gyula) tudatos pártszervező munkája emelte fokozatosan az MKDM-et a legjelentősebb szlovákiai magyar párt rangjára. A mozgalom az 1990. március 16-i alakuló gyűlését követően választási koalíciót kötött az Együttéléssel, ami azt követően számtalan belső ellentmondáshoz, vitához és ellentétéhez vezetett.¹³

Az MKDM Csáky Pál és Janics Kálmán visszaemlékezése szerint az 1992. évi választásokig jórészt az Együttélés által szorgalmazott politikát követte, nem volt koherens belső értékrendje. Az MKDM vezetése megpróbálta korlátozni az Együttélés befolyását. Ennek jegyében 1991. április 13-án a galántai országos közgyűlésen, ahol a mozgalom elnökévé ismét Bugár Bélát választották, kizárták Magyar Ferencet, Noviczky Bélát, Szócs Ferencet és Varga Olivért, akik szembehelyezkedtek az MKDM vezetésének politikai irányvonalával, szorosabb együttműködést szorgalmazva az Együttéléssel. A MKDM elzárkózott attól, hogy az Együttéléssel közös parlamenti klubot hozzon létre. Az 1992. évi parlamenti választások alkalmából megkötött hármass magyar koalíció (az Együttélés mellett az 1991 nyarán létrejött Magyar Néppárt is bekerült a választási koalícióba) az FMK-t önálló indulásra kényszerítette, de a kialakult helyzetben ezzel együtt átláthatóvá, a választók számára is értelmezhetővé tette a pártközi viszonyokat.¹⁴

A mozgalom 1993 februárjában dolgozta ki a szlovákiai nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok jogállását szabályozó törvénytervezetét, amely mindmáig a legrészletesebb elképzelés a kisebbségek jogi helyzetének szlovákiai szabályozására.¹⁵

Az MKDM helyzetének stabilizálására, programjának megújítására, a pártszerű politizálás kereteinek kialakítására – a szlovákiai magyarság 1989 utáni legnagyobb méretű politikai mobilizációját jelentő komáromi önkormányzati nagygyűlést követően – a mozgalom 1994. február 26-án Dunaszerdahelyen megrendezett I. kongresszusán került sor. A program alapvetően a jogállamiság és a piacgazdaság, a decentralizált államigazgatás és az önkormányzatiság párhuzamos kiépítését szorgalmazta, sürgette a kisebbségek jogállásáról szóló törvény előkészítését, mindazonáltal sem a komáromi dokumentumok szellemiségét, sem pedig az MKDM törvénytervezetének önkormányzati struktúráját nem tartalmazta, ami

alighanem összefüggött a komáromi nagygyűlés kapcsán keltett hisztérikus többségi reakciókkal, a mindenfajta kisebbségi autonómiát államellenes megnyilatkozásnak tekintő vélekedések felerősödésével.¹⁶

1994–1998 között az MKDM saját arculatát nem csupán megőrizve, hanem különösen a parlamenti munkában egyre inkább egyfajta centrumszerepet vállalva a három magyar parlamenti párt közül a legnagyobb támogatottságra tett szert. Ebben az MPP stagnálása mellett az Együttélés komáromi nagygyűlésig tartó kisebbségi jogi és etnopolitikai offenzívájának kifulladására, az 1994. évi magyarországi kormányváltás után a budapesti kormány „határon túli magyar politikájában” végbement hangsúly-eltolódás egyaránt közrejátszott. A legfontosabb azonban mégis a Mečiar ellen szerveződő szlovákiai ellenzéki koalíció részéről tanúsított érdeklődés, majd rokonszenv volt, amely Bugár Béla politikai irányvonalát fogadta, amelyet egyes elemzők középutas, kompromisszumokra hajló magatartásként értékeltek, valójában azonban inkább egyfajta politikai centrum kiépítése kezdődött el, amely a három parlamenti magyar párt egyesülését is jelentősen előmozdíthatta.

Az 1994. évi választási Magyar Koalícióban belüli együttműködés a harmadik Mečiar-kormány idején a parlamenti munkában, a komáromi nagygyűlések előkészítésében és levelezésében, az európai fórumok folyamatos tájékoztatásában, a magyar–magyar együttműködés intézményesülési folyamatában egyre inkább elmélyült. Ez a belső feszültségektől, vitáktól sem mentes folyamat alapozta meg azt a külső tényezők által felgyorsított döntést, amely 1998-ban a pártegyesüléshez vezetett.

2.4. Kísérleti pártok, pártkezdeményezések

A kisebbségi magyar pártok sorában meg kell még említenünk a Popély Gyula által 1991 nyarán életre hívott Magyar Néppártot. Az Együttélésből kilépett, illetve az MKDM-ből korábban kizárt képviselők kezdeményezése – a nyelvtörvény magyar képviselők által való elfogadását, az elvtelenség határát súroló komp-

romisszumokat bírálva – egyszerre kívánt lehetőséget kínálni a radikális nemzeti kisebbségi politizálásra, másrészt a néppárti ambíciókat komolyan véve integrálni próbálta a többi párt és mozgalom nemzeti orientációjú erőit és azt a szavazóbázist, amely számára a keresztény és a nemzeti érdekek védelme jelentette a legfontosabb politikai értéket. A párt programja mindazonáltal megmaradt az általánosságok szintjén, az 1992–1994. évi választásokon a kettes, illetve hármas magyar koalíció listáján való jelöltállítás eredménytelensége pedig megakadályozta a pártalapítókot abban, hogy nézeteik parlamenti publicitást kapjanak.¹⁷ A Néppárt kudarca egyszersmind azt is jelezte, hogy a szavazóbázis által is szorgalmazott egyesülést már 1991-ben sem lehetett kívülről, új pártok alapításával véghezvinni, az egyesülés csak a három parlamenti párt belső megállapodásán alapulhatott.

A harmadik Mečiar-kormány második évében, 1995 őszén a szlovák államfő hathatós támogatásával alakult meg a Magyar Népi Mozgalom a Megbékélésért és a Jólétért (MNMJ) nevet viselő, önmagát baloldaliként feltüntető mozgalom. Vezetője az Együttélésből kizárt Gyimesi György, illetve a Husák-korszak Csemadok-főtikára, György István volt. A mozgalom az 1998. évi választási bukás után eltűnni látszott a politikai süllyesztőben, de 2001-ben Gyimesi György vezetésével Magyar Szocialisták Pártja néven újraszerveződött, miközben a Magyar Népi Mozgalom a Megbékélésért és a Jólétért másik utódpártja, a Szlovákiai Magyar Szocialisták Pártja is tovább létezik György István vezetésével.

3. KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS, ÖNKORMÁNYZATISÁG, AUTONÓMIATERVEK

A kelet-közép-európai rendszerváltozás a térség magyar kisebbségeit ugyan nem találta teljesen felkészületlenül a politikai változások iránti fogékonyság tekintetében, de a politikai programok és célok tisztázását, megfogalmazását valójában tiszta lappal kellett kezdeni. A nyolcvanas évek ellenzéki magyar kisebbségi

mozgalmai alapvetően a politikai és jogi önvédelem, illetve a sérelmi politika koordinátái között mozogtak. A kisebbségi magyar autonómia – mint fogalmilag és politikailag körülhatárolatlan optimális jogintézmény – természetesen már a pártállami periódusban is szerepelt a kisebbségi programokban, hiszen 1918 óta a magyar politikai törekvések tengelyében mindig is ott volt a nemzeti önkormányzat követelése.

A Cseh-Szlovákia kettéválását eredményező nemzeti szegregációs folyamatban is több volt a szlovákiai magyarok vesztesége, mint nyeresége: a prágai szövetségi parlamenti és kormányzati háttér ugyan az 1989–1992 közötti időszakban is igen gyengének bizonyult, a szlovákiai radikális nacionalizmust azonban a szövetségi szint ideig-óráig képes volt féken tartani, illetve a szétválás körüli huzavonákkal elfoglalni. Ugyanakkor a szövetségi törvényhozás szintjén a kisebbségi jogalkotásban a kisebbségeknek még a leginkább borúlátó várakozásaikban is csalódníuk kellett, amikor például a Szövetségi Gyűlés 1991. január 9-én – az 1968. évi nemzetiségi törvényt érvénytelenítve – a kisebbségi képviselők tiltakozása ellenére elfogadta a korábbi joggyakorlathoz képest visszalépést jelentő emberi jogi alkotmánylevelet.

Ennek ellenére a magyar kisebbségi pártok mindvégig ragaszkodtak a szövetségi állam fennmaradásához, a kisebbségi pártok az ország kettéválasztása során a népszavazás kiírását tartották volna az egyedüli legitim eljárásnak, s annak elmaradása miatt mindvégig tiltakoztak. Az 1991 őszen kiéleződött cseh–szlovák vitában az Együttélés és az MKDM prágai képviselői klubja népszavazási kezdeményezést nyújtott be a Szövetségi Gyűlés mindkét kamarájában a következő szöveggel. „Kívánja-e a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaságnak mint a nemzetközi jog szubjektumának jogfolytonosságát, amelyben teljes mértékben tiszteletben tartják a nemzetek, a nemzeti és etnikai kisebbségek önrendelkezési jogát, amely a köztársasági és tartományi öngazgatásban, területi és kulturális autonómiában nyilvánulna meg?”¹⁸ A magyar népszavazási kezdeménye-

zés elutasítása, figyelmen kívül hagyása híven tükrözte a felbomlófélben levő cseh–szlovák föderációban a kisebbségek megoldatlan jogi státusát. Ugyanakkor megmutatta azt a távolságot is, amely az ország kettéválasztására készülő cseh és szlovák képviselőket a kisebbségi autonómiák gondolatának tudomásulvételétől elválasztotta.

Az önálló Szlovákia alkotmányát az önállóság kikiáltása előtt négy hónappal, 1992. szeptember 1-jén fogadta el a Szlovák Nemzeti Tanács. Az alaptörvény sokat vitatott preambuluma szerint a törvényhozók a „Mi, a szlovák nemzet” formában kifejezett kollektív jogalany „történelmi örökségre”, a „nemzeti önrendelkezés természetes jogára” hivatkozva „a Szlovák Köztársaság területén élő nemzetiségi kisebbségek és etnikai csoportok tagjaival közösen”, az ily módon kibővített jogalany („tehát mi, a Szlovák Köztársaság polgárai”) nevében fogadták el az 1993. január 1-jén kikiáltott Szlovák Köztársaság alkotmányát. Az alkotmány 34. cikkének 3. bekezdése a következőképpen írja le a nemzetiségi jogok érvényesülésének határait: „A nemzetiségi kisebbségekhez és etnikai csoportokhoz tartozó állampolgárok számára a jelen alkotmányban szavatolt jogok gyakorlása nem irányulhat a Szlovák Köztársaság szuverenitásának és területi integritásának veszélyeztetéséhez, valamint többi lakosának diszkriminálásához.”

Az alkotmány fontos eleme a területi önkormányzati rendszerről rendelkező negyedik fejezet, jóllehet a területi önkormányzatiság intézményrendszere a regionális önkormányzatokról szóló törvény hiányában az 1990-es években nem is tudott kiépülni. A területi önkormányzatiság alapját jelentő község jogait szabályozó rendelkezések egyike, nevezetesen a 66. cikk explicite lehetővé teszi a szabad társulást: „A községnek jogában áll más községekkel társulni a közös érdeket képező ügyekben.”¹⁹

A szlovák alkotmányról az elmúlt években több esetben is kiderült, hogy az általa biztosított alapjogok törvényi és rendeleti úton megkerülhetők. A kisebbségi rendelkezések többségéről is bebizonyosodott, hogy a nacionalista

gyakorlatnak nem tudott gátat szabni. A nyelvi jogok felemás megfogalmazása, a szuverenitás és integritás veszélyeztetésére történő utalásokra hivatkozva pedig könnyűszerrel kriminalizálhatóak a kisebbségi magyar autonómiatörekvések. A három kisebbségi magyar parlamenti párt, illetve mozgalom politikai programjaiban kezdettől fogva jelen volt az önkormányzatiság kívánalma. Ezek a politikai programok azonban nem tisztáztak olyan alapvető kérdéseket, hogy az autonómia általuk eszményinek tartott megvalósítását hogyan kívánják összeegyeztetni azzal a konzociációs típusú modellel, amely a kormányzati és törvényhozói munkában, az állami, a szak- és helyi közigazgatásban egyaránt arányos vagy legalábbis méltányos részvételt és döntési pozíciókat követelt a kisebbség képviselői számára.²⁰

3.1. Az FMK autonómiaprogramja

Tény, hogy még a konzociációs modell iránt elkötelezett FMK is azonnal állást foglalt a kisebbségi önkormányzati modellel kapcsolatban. Ezeknek a korai állásfoglalásoknak a legfőbb elemei azután bekerültek az MKP *Gazdag kisebbséget* című nemzeti kisebbségi programjába. Az FMK 1990. január 19-i első programnyilatkozata a kollektív jogok törvénybe iktatása mellett arra helyezte a hangsúlyt, hogy „nemzeti kisebbségeknek el kell érniük a kultúra (ezen belül az iskolaügy) terén a teljes önrendelkezést”. Ez a program szerint azt jelentette volna, hogy rövid időn belül meg kívánták teremteni „a csehszlovákiai magyarok teljes oktatási rendszerét a bölcsődétől a felsőoktatásig”. Ennél is általánosabb érvényű az öngazgatás igénylése abban a dokumentumban, amelyet az FMK és a szlovákiai rendszerváltást levezénylő mozgalom, a Nyilvánosság az Erőszak Ellen képviselői közösen fogadtak el. „A nemzetek, nemzeti kisebbségek és etnikumok kollektív jogaiból kiindulva öngazgatás illeti meg azokat minden olyan kérdésben, amely kizárólag őket érinti, továbbá egyenjogú, közös döntésre jogosultak minden olyan kérdésben, amely őket is érinti.”²¹ Ez a közös magyar–szlovák dokumentum az önkormányzati

modellt csupán a kultúra és az oktatás terén tekintti legitim, illetve reális politikai célnak.

Az 1992. január 25-i dunaszerdahelyi VIII. közgyűlésen elfogadott nemzeti kisebbségi program Kisebbségi önkormányzat című II. része bizonyos értelemben irányváltást jelentett a korábbi vegyes modellhez képest, jöllehet az MPP továbbra sem kívánta elkötelezni magát egyetlen kizárólagos modell mellett. Ezért olyan rendszer kialakítását tűzték ki célul, amely „elemeinek együttes hatása hozhatja meg azt az eredményt, amit egy kisebbségi önkormányzati modell működésétől remélnénk”.²² Valószínűleg a párt vezetésén belüli liberális és nemzeti orientáltságú frakciók hangsúlykülönbségei jelentették a program önkormányzati részére jellemző ellentmondások alapját. Egyrészt ugyanis az önkormányzati modellt továbbra is csak részleges megoldásnak tekintette a II. rész bevezetője, alig pár sorral lejjebb – a konzociációs modell kritikája és elutasítása után – viszont szó szerint a következő célmeghatározás került be az MPP kisebbségi programjába: „Véleményünk szerint az a megoldás, amely nem csorbítja a kormányzat jogait, ugyanakkor kielégítheti az eddig csupán homályosan megfogalmazott kisebbségi autonómia-igényt, a kisebbségi önkormányzatok létrehozása.”²³

A kisebbségi önkormányzatiság megvalósításának intézményes keretfeltételei között a program a területi önkormányzatiság illetékeségi jogkörének szélesítését, a regionális önkormányzatok és a régiók közötti egyeztető mechanizmusok kialakítását éppúgy szükségesnek tartotta, mint az állami közigazgatás reformját, a kisebbségi gazdasági, társadalmi, érdekvédelmi és kulturális szerveződések megerősödését, a kisebbségi pártok valódi politikai pártként való működését.

Az MPP későbbi programdokumentumaiban is megmaradtak a vegyes modellre jellemző pragmatikus megoldási elképzelések. A szlovák alkotmány 66. cikkében biztosított önkormányzati társulási lehetőségre építve a párt kezdettől fogva támogatta például a Csallóközi Falvak és Városok Társulásának létrejöttét, amely a magyar többségi szlovákiai régiók közül az első ilyen társulás volt, amelyen belül az

MPP-nek a kilencvenes évek első felében igen erős helyi önkormányzati pozíciói voltak. Ezzel együtt a csallóközi, mátyusföldi, Ipoly menti, dél-gömöri és bodroközi magyar többségű régiók önkormányzati társulásai inkább az Együttélés, illetve az MKDM befolyása érvényesült.

3.2. Az MKDM autonómiatervezete

Cseh-Szlovákia kettéválásának záró szakaszában, 1992 decemberében az MKDM és az Együttélés képviselői közös alkotmánytervezény-javaslatot nyújtottak be a Szlovák Nemzeti Tanács elnökéhez „a Szlovák Köztársaság nemzeti kisebbségeinek és etnikai csoportjainak jogi helyzetéről”. A törvényjavaslat a „nemzeti kisebbségeket és az etnikai csoportokat” államalkotó tényezőknak nevezte, a kisebbségi jogokat pedig olyan természetes jogoknak, amelyek „megvonhatatlanok és megszüntethetetlenek”. Az alkotmányban biztosított nyelvhasználati jogok mellett a törvényjavaslat a következő kollektív jogokat javasolta biztosítani a kisebbségeknek: az identitáshoz és annak megőrzéséhez való jogot, a kisebbségek saját parlamenti képviselőre való jogát, a kisebbségi jogok ellenőrzéséhez való jogát, továbbá a szülőföldhöz, a nemzeti örökség megőrzéséhez és fejlesztéséhez, a lakóhely etnikai szerkezetének megőrzéséhez való jogot.

Az önkormányzati elvet a törvényjavaslat úgy kívánta érvényesíteni, hogy javasolta az oktatásügy, a kultúra és az informatika terén való önkormányzat jogát, a kisebbségek által lakott régiók igazgatásának jogát. Ezen túl a nemzetközi kapcsolatok fenntartásához való jogot és a költségvetésből való arányos és méltányos részesedés jogát is tartalmazta a javaslat.²⁴

A törvényjavaslat negyedik fejezete tartalmazta a kisebbségek önkormányzatára vonatkozó kétpárti elképzelés első vázlatát. Eszerint a kisebbségi jogok gyakorlását négy évre megválasztott országos, regionális és helyi kisebbségi önkormányzatok biztosították volna. A kisebbségi önkormányzatok választását az egyes kisebbségi csoporthoz tartozó polgárok három

százalékának kellett volna bejelentenie a Szlovák Nemzeti Tanácsnál. Az önálló alapszabály szerint működő kisebbségi önkormányzatok saját hatáskörükben dönthettek volna saját kultúrájuk, saját iskolarendszerük, anyanyelvi tájékoztatásuk, valamint a legalább öt százalékban az adott kisebbség által lakott területen saját anyanyelvhasználatuk ügyeiről. Más ügyekben az önkormányzatoknak az illetékes szervekkel közösen kellett volna meghozniuk döntéseiket.

Az önkormányzatok végrehajtó testületeit helyi és regionális szinten javasolta létrehozni a tervezet, országos szinten pedig kisebbségi minisztérium felállításával kívánta rendezni ezt a kérdést. A kisebbségi önkormányzati rendszer költségvetési finanszírozással működött volna. Az állam többi intézményével való kapcsolatot külön törvényben kívánták a javaslat készítői rögzíteni. Az önkormányzati fejezetben a javaslattevők elfelejtették kifejteni a kisebbségi régiók igazgatásához való jog értelmezését. A javaslat szövegezése több helyen meglehetősen hézagos maradt. Érződött rajta az akkor éppen záró szakaszába érkezett 1993. évi magyarországi kisebbségi törvény szellemiségének a hatása, de kevés nyomát látni a Vajdasági Magyar Demokratikus Közösség nagy publicitást kapott első autonómiatervezetének.

A javaslat igyekezett szervesen beágyazni az önkormányzati rendszert a szlovákiai kormányzati és törvényhozási intézményrendszerbe. Az önkormányzati választásokra vonatkozó kezdeményezésről a Szlovák Nemzeti Tanácsnak kellett volna döntenie, a regionális szintű önkormányzatokat összhangba kellett volna hozni a közigazgatási egységekkel. A választási előkészületeket a Központi Választási Bizottság ellenőrizte volna, a Szlovák Köztársaság Nemzeti Kisebbségi és Etnikai Ügyeinek Minisztériuma (Kisebbségi Minisztérium) pedig valamennyi kisebbség közös országos kormányzati-végrehajtó intézménye lett volna.

Az MKDM 1993. februári javaslatában²⁵ a kisebbségek által választott Országos Tanács jogköreit a 16. cikkben túlságosan, már-már semmitmondóan általánosan fogalmazták meg a dokumentum készítői: pl. „kisebbségek érde-

keinek képvisellete és védelme”, „kulturális és oktatásügyi önkormányzat megvalósítása”, „regionális jellegű ajánlások és rendeletek” elfogadása a helyi önkormányzatok számára. Emellett a tényleges jogosítványok száma igen csekély: „meghatározza a kisebbségi önkormányzati szervek törzsvagyonának körét”, „meghatározza a kisebbségi önkormányzat szimbólumait”, „dönt a jogszabályoknak megfelelően rendelkezésre álló rádió- és tévéfrekvenciák felhasználásának módjáról és elveiről”. A közös javaslatához képest új, de kétségkívül erősen önkorlátozó eleme a jogkörök elosztásának, hogy az adott kisebbség Országos Tanácsa a „Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának és a Szlovák Köztársaság kormányának tanácsadó szerveként” működött volna. Az országos tanácsok elnökeiből a parlament elnöke saját maga számára külön tanácsadó testületet hozott volna létre.

A Kisebbségi Minisztérium (e dokumentum a Nemzeti Kisebbségek és Etnikai Csoportok Ügyeinek Minisztériumaként emlegeti) jogköreit szabályozó 25. cikk kisebbségi referatúrák létrehozását javasolta, amelyeket az adott kisebbség Országos Tanácsa által delegált személyek vezettek volna. A javaslat szerint az Országos Tanácsok döntései „saját hatáskörben kötelezőek a minisztérium számára”, ami legfeljebb az adott referatúra esetében képzelhető el, de az egész minisztériumra nézve alighanem irreális elképzelésnek számít. A Kisebbségi Minisztérium élén a szlovák kormány minisztere áll, akit az egyes kisebbségek Országos Tanácsai koordinációs szervének javaslatára alapján neveznek ki.

A 26–37. cikkek a területi (regionális és helyi) kisebbségi önkormányzati (képviselati és végrehajtó) testületeinek létrehozásáról és azok jogköeiről rendelkeztek. A kisebbségek önkormányzatának regionális tanácsai önálló döntésre lettek volna jogosultak a kultúra és az oktatásügy területén, javaslattevési joguk lett volna az adott kisebbség Országos Tanácsában, s nekik kellett volna gondoskodniuk „a kisebbségek történelmi és kulturális emlékhelyeiről”. A helyi kisebbségi önkormányzatok jogkörei ennél is szűkebbek lettek volna: javaslattevési

jog a kisebbségek önkormányzata Regionális Tanácsának a kisebbségi oktatásügy terén, helyben a kisebbségi kulturális intézmény vezetőjének személyére, s „helyi szinten képviselik a kisebbség érdekeit”. Igaz, önállóan gazdálkodhatott volna a helyi tanács, de a községi önkormányzathoz fűződő viszonyt, a jogkörök közöttük való megosztását egyetlen rövid nemleges kitételtől eltekintve a javaslat nem rögzíti.

Meglehetősen szervetlenül illeszkedett be a szövegbe az MKDM javaslatának az oktatásügyi és kulturális önkormányzat intézményrendszerére vonatkozó elképzelése. Mindkét szakmai önkormányzat legfelső szervének az adott kisebbség Országos Tanácsát nevezi meg. Az oktatásügyi jogkörök (38–39. cikk) az anyanyelvi iskolák jogállásának meghatározásától, az iskolák alapításán és megszüntetésén, a kisebbségek anyanyelvén oktató főiskolák dékánjainak kinevezésén keresztül egészen az állami támogatás elosztásáig, a tananyag meghatározásig terjedt volna, de kimaradt például a tanfelügyelet, az ösztöndíj és a tankönyv biztosításának kérdése.

A kulturális önkormányzat intézményeinek felsorolásából kiderül (40. cikk), hogy a nem létező állami kiadók, állami múzeumok mellett valójában csak a két magyar színház és egy-két kulturális intézmény magyar osztálya, részlege fölött rendelkezhetett volna az állami intézményekre szakosodni kívánó Országos Tanács. A jogkörök tekintetében hasonló lett volna a helyzet, mint az oktatási önkormányzat esetében.

Az MKDM törvényjavaslatának negyedik fejezete rendelkezett „a területi (regionális) önkormányzatokról”. A javaslat a szlovák alkotmány 66. cikkére hivatkozva a közös érdekek alapján történő társulást tekinti a kisebbségi községek szövetségeként elképzelt regionális önkormányzat alkotmányi bázisának, amelynek alapján a kisebbségi regionális önkormányzatok akár „más országok regionális társulásai- val” vagy „nemzetközi jellegű eurorégiókhöz” is jogszerűen csatlakozhatnak.

Az MKDM javaslatára csupán a nyelvi jogok és a kétnyelvűség intézményesültségének mértéke alapján vezette be a „különleges státusú községek és régiók” fogalmát, amely a VMDK

vagy a VMSZ autonómiatervezeteihez képest kétségkívül egyfajta végiggondolatlanúságot mutat. Ha ugyanis csupán az 1991. évi népszámlálási adatok alapján kimutatható 435 magyar többségű települést vesszük alapul, ezek a községek és társulásaik (vagy esetleg csupán egy részük) kétségkívül beletartozhattak volna a helyi és regionális kisebbségi tanácsok által irányított önkormányzati régióba, illetve községi körbe, nem is beszélve az oktatási és kulturális autonómia ugyancsak ezen községekkel, régiókkal azonos területi bázisáról. A nyelvi jogokra szűkített különleges státusz az eleve szűkre szabott kulturális és oktatási, illetve regionális és helyi kisebbségi önkormányzati jogkörök további gyengítését, az állami felügyelet erősítését jelentette volna. Az MKDM tervezete magán viselte az önállósult Szlovákia első heteinek minden feszültségét, s valójában nem volt képes elszakítani a képzeletbeli köldökzsinórt a pártállami pszeudokonzociációs gyakorlattól.

3.3. Az Együttélés autonómiatervezete

Az MKDM és az Együttélés egyaránt a csehszlovák kettéválási folyamatban ismerte fel az autonómiamodell valódi tétjét. Az Együttélés elnöke, Duray Miklós 1991. januárjától több ízben is sürgette a magyar parlamenti képviselőket közös fellépését a kisebbségi magyar önkormányzatok programjának megfogalmazása és politikai képviselete ügyében. 1992. február 27-én az Együttélés Országos Tanácsa nyilatkozatot fogadott el a nemzeti önkormányzatok kérdéséről. A dokumentum azzal vádolta meg a cseh és a szlovák politikusokat, hogy saját nemzeti önkormányzati törekvéseik érvényesítése során „az önkormányzatot nem a mindenkire vonatkozó alapvető szabadságjogként értelmezik, hanem az egyénre vonatkozó jogokból származtatják, hanem a nemzet lényegéből eredeztetik. Holott a nemzetek önkormányzati joga sem más, mint az azonos identitású személyek csoportjoga.”²⁶

A kisebbségi csoportok önkormányzati jogát bejelentő dokumentum szerzői mindazonáltal pontosan tisztában voltak a kisebbségi magyar politikai mozgásterrel, s a csehszlovák

szövetségi állam fennmaradása érdekében eleve a belső önkormányzatokban jelölték meg követelésük maximumát. Az önkormányzati jog kiterjesztése a kisebbségi népcsoportokra és „nemzetrészekre” a dokumentum szerint hozzájárulhatott volna a cseh–szlovák alkotmányjogi válság kezeléséhez és a kisebbségek egyenjogúsításához.

Az 1992. évi parlamenti választások, majd a csehszlovák kettéválási folyamata kétségkívül az Együttélés politikai programját radikalizálta a legnagyobb mértékben. Az MKDM-mel közös alkotmánytervezet-javaslatot az Együttélés valójában csupán kiindulópontnak tekintette, s az MKDM-től eltérően igen gyakorlatias problémaként kezelte. A mozgalom 1993. februári komáromi IV. kongresszusán felszólítást intézett „a magyar nemzet Szlovákiában élő részéhez” mint „a magyar nemzet szlovákiai nemzeti közösségéhez” annak érdekében, hogy a közösség minden tagja járuljon hozzá tevékenységével ahhoz, hogy beteljesülhessen a nemzeti közösség alapvető joga, hogy „önkormányzatát érvényesíthesse a helyi, valamint a területi önkormányzat formájában és a személyi elvű autonómia keretei között”.²⁷

A területi önkormányzat és a személyi autonómia alapelvei című Együttélés-dokumentum rövid történeti összefoglalás után az önkormányzati megoldás célszerűségének érvrendszerében a destabilizálódás, illetve a jugoszláv és szovjet típusú etnikai konfliktusok megelőzése, a többségi polgárok megnyugtatása, a népcsoportok egyenjogúságának intézményi biztosítása kapott kiemelt hangsúlyt. A megoldás elméleti alapját annak a társnemzeti státusnak a kialakítása jelentette volna, amelynek érvrendszerét Duray Miklós egyebek közt Kende Péter és Bíró Gáspár elméleti munkásságára támaszkodva építette ki. A kisebbségek a többségekkel egyenrangú társnemzeti viszonyba kerülve nemzeti közösségként illeszkednének be az etnikailag plurális államba, ami lehetővé tenné kulturális fejlődésüket, politikai emancipációjukat és integrációjukat.

Az Együttélés kongresszusi dokumentuma az identitáshoz, a szülőföldhöz és az önkormányzatisághoz való jog hármas alapvetéséből

kiindulva a személyi elvű kulturális autonómia igénye mellett konkrétan felvetette a községi és regionális önkormányzatiság területi igényeit is. A területi igények megfogalmazásakor háromféle területet különböztetett meg: a többségit, a kisebbségit és a szórványterületet. A regionális önkormányzatok alapját az Együttélés-dokumentum is a magyar többségű települések társulásában jelölte meg, amelyek egy része – köztük például a már említett Csallóközi Városok és Falvak Társulása (Csallóközi Társulás) – ekkor már jogilag bejegyzett szervezet volt, másutt ekkor szervezték őket. A személyi elvű kulturális autonómia intézményével ez a tervzet csupán a kisebbségi és szórványterületek magyarsága esetében számol, ahol ezen intézmény segítségével lehetne a kisebbségi jogok érvényesülését biztosítani.

Ugyancsak az 1993. februári komáromi kongresszuson fogadták el a *Helyi önkormányzatok, településközi szövetségek, területi és közigazgatási átrendezés* című dokumentumot is, amely az Együttélés Politikai Mozgalom Önkormányzati Tanácsának munkája nyomán létrejött regionális magyar társulásokat, illetve a települési önkormányzatok működését áttekintve irányelveket fogadott el a mozgalom területi önkormányzati politikája számára.²⁸

Az Együttélés kongresszusi felhívása nyomán a mozgalom dokumentumaira alapozva a Csallóközi Társulás vált a szlovákiai magyar önkormányzati mozgalom kezdeményező tényezőjévé. 1993. március 8-án felhívással fordult valamennyi szlovákiai magyarlakta település polgármesteréhez és választott képviselőjéhez. Ebben azt javasolta, hogy minden településen fogadjanak el támogató nyilatkozatot annak érdekében, hogy a szlovákiai magyarok által lakott területeken a készülő új közigazgatási beosztásnál vegyék figyelembe az etnikai szempontokat, ismerjék el a magyarlakta területek történelmi, kulturális, etnikai és nyelvi sajátosságait, az „etnikailag és nyelvileg behatárolható területek létrehozásánál három arányossági határ” (többségi, kisebbségi, szórvány) megállapítását kérve. A kezdeményezésnek komoly visszhangja támadt, s az Együttélés 1993 őszén elszánta magát a választott ma-

gyar települési vezetők nagygyűlésének összehívására.

3.4. A komáromi nagygyűlés

Az 1994. január 8-i komáromi nagygyűlést a Csallóközi Társulás kezdeményezte 1993. december 6-i körlevelében, de az Együttélés és az MKDM másnap már támogatásáról biztosította a kezdeményezést. Szlovákia-szerte hisztérikus reakciókat váltott ki a Csallóközi Társulás kezdeményezése. Michal Kováč köztársasági elnök fogadta a Csallóközi Társulás vezetését, és felajánlotta, elvállalja a nagygyűlés védnökségét, ha a kezdeményezők eltekintenek a területi autonómia, illetve a magyar tartomány követeletétől. A Csallóközi Társulás elutasító válaszát Pásztor István komáromi polgármester december 21-én közölte a köztársasági elnökkel. Ezt követően a szlovák parlament fogadott el elítélő határozatot a Csallóközi Társulás felhívásával kapcsolatosan, és javasolta a nagygyűlés elnapolását.

Az 1994. január 8-án megrendezett komáromi önkormányzati nagygyűlés az évtized legnagyobb jelentőségű szlovákiai magyar politikai eseménye volt és maradt. A meghívott ötezer polgármester és települési önkormányzati képviselő közül több mint háromezren voltak jelen. A nagygyűlés állásfoglalása, közigazgatási és önkormányzati dokumentumai a kilencvenes évek szlovákiai magyar autonómiapolitikájának a kulminációs pontját jelentették. A többségi sajtó által is szított konfrontációs légkörben a nagygyűlés dokumentumai igen mérsékelt hangnemben fogalmazódtak. Az általános állásfoglalás például több ízben hivatkozik a békés magyar–szlovák együttélés biztosítására, s a Mečiar-kormányt hibáztatta a viszony elmérgesedéséért. Az állásfoglalás szerint ezen csakis demokratikus eszközökkel lehet változtatni, s meg kell valósítani „az önkormányzati rendszert, a jogállamiságot és a nemzeti közösségek alkotmányos jogállását”.

A magyarok alkotmányos jogállásáról című komáromi dokumentum tipikus posztmodern politikai kiáltvány: a történelmi sérelmek, az identitáshoz való jog követelése, a nemzetközi

határozatok jogi háttérzása után a nyelvhasználati, politikai, pénzügyi követelések, az arányos képviselet autonómiamodellről idegen, konszociációs modellből kölcsönvett igénye keveredik benne. Az előkészítő részek után a társnemzeti koncepció alapján a magyar kisebbség a szlovák nemzettel egyenrangú nemzeti közösségként határozza meg magát, s mint ilyen „saját politikai alanyiságát külön választott képviselői testület révén, külön alkotmánytörvény-tervezet szerint kívánja kifejezni, identitása védelmének érdekében az általa jelentős számban lakott régióknak különleges jogállást igényel”.²⁹

A politikailag kiegyensúlyozott szövegezésben a társnemzeti és a területi autonómia igénye után a Szlovák Köztársaság államiságának és területi integritásának erősítését, a demokratikus jogállam megeremtését is céljai közé sorolta a dokumentum. A komáromi nagygyűlés határozatainak legtöbbet elemzett és leggyakrabban vitatott elemét kétségkívül a tervezett közigazgatási reform során magyar részről kialakítani javasolt másodfokú közigazgatási egységek két változata jelentette. A *Szlovákia közigazgatási és területi átszervezéséről* című határozatban az A variánst a magyar–szlovák államhatár és a nyelvhatár közti területen kijelölt összefüggő közigazgatási egység jelentette, míg a B variáns három közigazgatási egységet, régiót („a Pozsony mellékétől Ipolyságig”, illetve „Ipolyságtól Kassáig” terjedő sávot, valamint a „Dél-Zemplén és Ung” vidéki magyar területet) jelölt ki.³⁰

Az önkormányzatok jogairól című dokumentum a Helyi önkormányzatok európai chartájához való csatlakozást sürgetve azt követelte, hogy a szlovák alkotmány „tétélesen is rögzítse a kisebbségi önkormányzatok rendszerét, illetőségét (sic!) és jogkörét”. Az Európa Tanácsnak a magyar–szlovák alapszerződésbe is bekerült 1201-es ajánlása alapján a határozat szorgalmazta, de expliciten nem tartalmazta az etnikai sajátosságokkal rendelkező területek területi autonómiájának biztosítását. Összességében elmondhatjuk, hogy a Magyar Koalíció pártjai 1993-tól egyre nagyobb súlyt helyeztek a szlovákiai közigazgatási reform előkészítésével kapcsolatos elképzelésekre. Az 1996 júliusában

a szlovák parlamentben elfogadott mečiar-i közigazgatási törvény igyekezett felszámolni a szlovákiai magyarság etnoregionális bázisát. A Magyar Koalíció ezzel szemben kidolgozott törvényjavaslata 16 megyés elképzelést rögzített, köztük a magyar többségű Komáromi, Rimaszombati és Királyhelmeci megyével.³¹

A komáromi nagygyűlés zavartalan lebonyolítása, a programdokumentumok egyhangú elfogadása igen komoly fegyverténye volt az 1990-es évtized szlovákiai magyar autonómia-törekvéseinek. Duray Miklós, az Együttélés elnöke szerint a komáromi nyilatkozat legfontosabb üzenete Európának és Szlovákiának az, hogy a szlovákiai magyarság jogi helyzetét tárgyalásos úton, törvényes keretek között, Szlovákia területi integritásának tiszteletben tartásával kívánja rendezni. Ehhez azonban azt is hozzá kell tennünk, hogy a komáromi nagygyűléssel le is zárult az autonómiapolitika első, felfelé ívelő szakasza, s a kilencvenes években már nem tudott új erőre kapni.

Ebben minden bizonnyal komoly szerepet játszott az 1994–1998 közötti harmadik Mečiar-kormány nacionalista kisebbségpolitikája, amely folyamatos restriktív és támadó magatartásával védekezésre kényszerítette a szlovákiai magyar politikai pártokat. A Mečiarék által végrehajtott közigazgatási reform céljai közt a regionális hatalmi tényezők központi függőségének megerősítése mellett nyíltan bevallott és vállalt célkitűzés volt, hogy a magyar többségű területek tudatos szétnyirbálásával végleg gátat szabjanak a magyar területi önkormányzati törekvéseknek.

A szlovákiai magyar autonómiatervezetek a maguk elméleti tisztázatlanságaival, vegyes típusú követelésrendszerével a vajdasági és erdélyi tervezetek mögé sorolhatók. Ugyanakkor a felemás, de létező szlovákiai magyar települési önkormányzatok egyszer már deklarált támogatását, folyamatos szolidaritását élvező elképzelés nagy előnye, hogy a kompakt településszerkezetű szlovákiai magyarság kedvező jogi és politikai erőterben akár a mai önkormányzati rendszer csekély módosításával is képes lehet a demokratikus társulások modell működtetésére.

4. A HARMADIK MEČIAR-KORMÁNY (1994–1998)

Az 1994. szeptember 30–október 1-jei parlamenti választásokon a három magyar párt Magyar Koalíció néven létrehozott választási tömörülése 10,18 százalékos eredménnyel a harmadik legerősebb politikai erőnek bizonyult. A 17 parlamenti helyből 9 az Együttélésnek, 7 az MKDM-nek, 1 pedig az MPP-nek jutott. A választások győztese a Vladimír Mečiar vezette Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom hosszas tárgyalások után a Szlovák Nemzeti Párt (SNS) és a Szlovákiai Munkásszövetség (ZRS) részvételével alakított kormányt. A szlovák politológiai irodalom ekkor kezdte használni azt a később sokat vitatott tipológiai rendszert, amely a szlovákiai politikai pártokat „standard” és „nem standard” pártokra osztotta. Az ellenzéki szlovák parlamenti pártokat és a három kisebbségi magyar parlamenti pártot – az Együttélést kisebb-nagyobb fenntartásokkal – a „standard” pártok közé sorolták. A harmadik Mečiar-kormány koalíciós pártjait viszont politikai programjaik, parlamenti és nemzetközi magatartásuk alapján „nem standard” pártoknak minősítették.³²

A három magyar párt együttműködésében egyre gyakrabban jelentkező viták és ellentétek a választások után azért erősödtek fel, mert a választási koalíciós szerződésben elhatározott közös parlamenti klub helyett az MKDM – az Együttélés egyeztetés nélkül megtett lépéseire válaszul – az önálló parlamenti frakció létrehozása mellett döntött. A három párt közötti erőviszonyokat ekkor még egyöntetűen az Együttélés túlsúlya jellemezte, amit az 1994. novemberi önkormányzati választások eredményei is jeleztek. A két magyar parlamenti klub parlamenti működése hosszabb távon az együttműködés irányába terelte a három párt vezetését, különösen azt követően, hogy a Mečiar-kormány egyre erősebb nyomást gyakorolt a magyar kisebbségi közösségre. A szoros együttműködésre különösen nagy szükség volt a nyelvtörvény, illetve a magyar–szlovák alapszerződés parlamenti vitájában, majd pedig a magyar millenniumi ünnepségekkel kapcsolatosan a

szlovák pártok körében kialakult nacionalista közhangulatban.³³

A harmadik Mečiar-kormány négy területen próbálta a szlovák nemzetállami törekvések asszimilációs gyakorlatát megalapozni: a nyelv- és oktatáspolitikában, a magyar–szlovák államközi kapcsolatok kiélezésében, a kisebbségi magyar kultúra visszaszorításában, valamint a magyar többségű települések, kistérségek, régiók közigazgatási pozícióinak átalakításában. Maga Mečiar vallomásos könyvében a magyar irredenta tudatos építkezéseként értékelte a kilencvenes évek magyar kisebbségpolitikáját, amellyel szemben az általa vezetett szlovák kormánynak minden tőle telhetőt meg kellett tennie. Mečiar szerint a magyarországi alapítványok „hatalmas pénzekkel” támogatják a magyar kisebbségi közösséget. „Ezeknek pénzeknek a segítségével sikerült kialakítaniuk a félelem légkörét, amellyel az irredentisták túsul ejtik a magyar kisebbség tagjait. Kétféle félelmet keltenek. Egyrészt azt a benyomást kívánják kelteni, hogy a kisebbségi magyarok másodrendű állampolgárok, másrészt azzal riogatnak, hogy a szlovákok asszimilálják őket. Ez a félelem egyszersmind egyesíti őket velem szemben: mindig ellenem lesznek, mert gátat szabtam az irredentának. Ez a köztársasági elnöki választás során is megmutatkozott. Ez a félelem lehetővé teszi, hogy ellenőrzésük alá vonják a területet, a gazdaságot, a politikát és az iskolákat. Ez az ellenőrzés már igen messzire jutott, ideje megállítani.”³⁴ A miniszterelnök harmadik kormánya élén nemcsak hogy nem akadályozta a nemzeti párti miniszterek kisebbséggellenes intézkedéseit, hanem azt minden tekintetben indokoltnak tartotta.

A Szlovák Nemzeti Párt kormányzati részvétele és a Mečiar vezette HZDS egyre radikálisabb nemzetállami nacionalizmusa rövid időn belül konkrét lépésekben is érezte hatását, és ezek nyomán elsősorban a szlovákiai magyar oktatásügy helyzete érezhetően romlani kezdett. Az Eva Slavkovská (SNS) vezette oktatási minisztérium megpróbálta bevezetni a nemzetiségileg vegyes területek magyar oktatási intézményeiben az úgynevezett alternatív oktatást, mely szerint a tantárgyak meghatározott

részét a magyar tannyelvű iskolákban is szlovák nyelven kellett volna oktatni. A szlovákiai magyar pártoknak a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségével és a Szlovákiai Magyar Szülők Szövetségével karöltve sikerült mozgósítaniuk a szlovákiai magyar társadalmat. A nyilvános tüntetésekre torkolló jogvédő és iskolaharcokat figyelemmel kísérték az európai szervezetek. Max van der Stoep, az EBESZ kisebbségi főbiztosa több szlovákiai magyar iskolát is felkeresett, s a helyzetről kialakított véleményét megküldte Juraj Schenk szlovák külügyminiszternek.

1995. április 22-én Komáromban tiltakozó nagygyűlést tartottak a szlovákiai magyar pedagógusok az alternatív oktatási modell bevezetése, 1996. október 5-én pedig a szlovákiai magyar kultúrát ért diszkriminatív intézkedések ellen. A három párt, valamint a Csemadok elnöke az Európai Unió és a NATO országainak kormányaihoz intézett nyílt levélben felhívta a figyelmet a nyelvtörvény, a kultúrafinanszírozás újraszabályozása, valamint a közigazgatási törvény nyomán bekövetkezett súlyos helyzetre: „A magyarság identitásának megőrzését továbbá fenyegeti az államnyelvről szóló törvény. A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa pedig szeptember végén hozott törvényt arról, hogy az ország lakosságának 12 százalékát kitevő magyarság képviselői az eddigi szabályozástól eltérően ezentúl a parlamentben nem szólhatnak anyanyelvükön. A magyar tannyelvű iskolák zöme (kb. 98%) állami igazgatás alatt áll. Törvény korlátozza az iskolák önkormányzatainak jogkörét, ami azt jelenti, hogy az állami hivatal utasítására az iskolai igazgatót minden indoklás nélkül tisztségéből leválthatják. Ennek már eddig is több példája volt, oly esetekben, mikor az igazgató szembe szegült az állami hivatal identitást elnyomó rendelkezésével. Legújában már a magyar iskolákban az osztálynaplót sem lehet vezetni a tanítás nyelvén.”³⁵

A nacionalista közbeszéd a többségi szlovák közvéleményben, a szlovák kormányzati politikában az 1994–1998 közötti periódusban mindvégig igen nagy teret kapott. A fentiekben röviden érintett törvények mellett a ma-

gyar–szlovák alapszerződésnek a szlovák közszolgálati televízió által egyenes adásban közvetített parlamenti vitája, a Bős–Nagymarosi vízlépcsőrendszer Hágai Nemzetközi Bíróság által való tárgyalása egyaránt bőséges alkalmat szolgáltatott a bántóan durva nacionalista megnyilatkozásokra.

A három magyar párt ezekre a provokációkra igyekezett egyformán higgadtan és méltóságteljesen reagálni, s ez a magatartás kétségkívül hozzájárult ahhoz, hogy a dél-szlovákiai magyarok településeken a nacionalista provokációk sehol sem vezettek incidensekhez vagy összeütközésekhez. A szlovák közvéleményben és a szavazói bázisukat féltő szlovák pártokban azonban a sokat emlegetett politikai „magyar kártya” iránti érzékenység a Mečiar-korszak után is megmaradt. A Mečiar-korszak nacionalista kisebbségpolitikája a szlovák–magyar államközi és a szlovákiai szlovák–magyar viszonyban egyaránt igen sok kárt okozott. A korabeli közvélemény-kutatások, szociológiai adatfelvételek tanúsága szerint 1996-ban már a szlovák közvéleményben is többséget alkottak azok, akik a kisebbségellenes hangulat kialakulásáért elsősorban a kormányzatot tették felelőssé.

A szlovákiai magyar kisebbségi többpártrendszer a Mečiar-korszakban mindazonáltal elérte működőképességének a határait: a különböző eszmei-ideológiai identitású, de alapvetően a több mint félmillióes kisebbségi magyar közösség választói bázisára támaszkodó három párt a kormányzati nacionalizmussal szemben éppúgy szoros szövetezésre kényszerült, mint a Mečiar leváltására készülők ellenzéki szlovák pártokkal való érdemi kapcsolatfelvétel vonatkozásában. A szlovák nacionalizmus kormányzati szintre emelése idején bebizonyosodott, hogy a három párt értékrendjében az alapértékek szintjén több a közös, mint az elválasztó elem: a kisebbségi közösség, illetve a dél-szlovákiai magyar régiók és települések önkormányzatiságának biztosítása, a szlovák–magyar viszony javítása, stabilizálása a három párt összefogása nélkül éppúgy elképzelhetetlen szerepvállalás lett volna, mint a Mečiar elleni ellenzéki összefogáshoz való felzárkózás.

Más kérdés, hogy a három párt 1998. június 21-én a dunaszerdahelyi közös kongresszusán megvalósult pártegyesülés előkészületei, a Magyar Koalíció Pártján belüli együttműködés feltételrendszerének megteremtését célzó szabályok mennyiben szolgálták a választói bázis érdekeit tükröző pártszerkezet kialakulását. Ennek elemzéséhez azonban elmélyült forrásfeltáró munkára, a három párt szempontjainak részletes elemzésére van szükség. A választójogi törvény Mečiar által történt módosítása nem adott sok időt és lehetőséget a hosszadalmas egyeztetésekre. A pártegyesülés ebből a szempontból azt bizonyítja, hogy minden belső vita és feszültség ellenére a szlovákiai magyar vezetők képesek voltak túllépni a partikuláris pártérdekeken, és a korábbi együttműködésre építve megtalálták a pártegyesítéshez szükséges kompromisszumokat.

5. ÖSSZEZÉS

Összegezve az 1989–1998 közötti szlovákiai magyar kisebbségi többpártrendszert alkotó mozgalmak és pártok legfontosabb jellemzőit, három fontos fejleményre, jelenségre szeretnénk felhívni a figyelmet. Az FMK (MPP) abból a felismerésből kiindulva, hogy a kisebbségi érdekeket csak a többségi pártok támogatásával lehet igazán hatékonyan kezelni, kezdetől fogva a többségi demokratikus pártokkal való együttműködést szorgalmazta. Ebbeli törekvései a kezdeti rövid „forradalmi” szakaszban hoztak ugyan jelentősebb eredményeket, ám az együttműködést szorgalmazó konszociációs stratégia valójában a mečiar kormányzás elleni összefogás, majd pedig az 1998 után kialakult szlovák–magyar koalíció keretei között vált igazán termékennyé. A magyar pártok 1998. évi uniójának is ez a stratégiai felismerés kínált perspektívát.

A másik két parlamenti párt egymáshoz közel álló ideológiai alapállásból jutott el a néppárti típusú összefogás, a pártegyesülés gondolatáig. Míg azonban az Együttélés Duray Miklósnak az önkormányzati modellek és a társnemzeti státus, majd pedig a magyar–magyar

kapcsolatrendszer operacionalizálásának irányába való tájékozódása miatt nem tudta elfogadni a szlovákiai magyar politikai élet centrumát, az MKDM a szlovák pártok felé mutatott nagyobb nyitottságával, minden más pártnál stabilabbnak bizonyult választói bázisával a kilencvenes évek második felében valódi centropárttá vált. Ezt a helyzetét az 1998. évi pártegyesülés során igyekezett teljes mértékben kihasználni. A pártegyesülést végül az MPP is elfogadta, igaz, talán ennek a pártnak fűződött a legtöbb érdeke ahhoz, hogy az egyseges kisebbségi magyar párt valóban szövetségi szerkezetű legyen, megőrizve az esélyét a politikai platformok fenntartásának.

Ami pedig a magyar kisebbségi közösség tényleges, tartós és akarati közösséggé válásának alapfeltételét jelentő önkormányzati jogi státus kialakítására vonatkozó 1990–1995 közötti pártpolitikai programok értékelését illeti, két fontos mozzanatra érdemes felhívni a figyelmet. Ha elfogadjuk, hogy az etnikai pártok hármass kötelezettség- és feladatrendszerének azonos súlyú része a kisebbségi közösségépítés, a többség–kisebbség közötti jó viszony alakítása és a kisebbség által lakott régiók egészének képviselése, akkor a Magyar Koalíció Pártjának három elődpártja által kidolgozott vázlatos autonómiaelképzelések mindegyikéből hiányzik ennek a hármass feladatvállalásnak a kiegyensúlyozott megjelenítése. Míg az FMK (MPP) és az MKDM az első kettőre helyezte a nagyobb hangsúlyt, az Együttélés részéről a területi elven keresztül megjelenített etnoregionális megközelítés került túlzottan előtérbe.

A szlovákiai kisebbségeknek az 1989. évi hatalom- és rendszerváltás óta tisztázatlan és szabályozatlan jogi státusa, a magyar és a többi kisebbség közötti számbeli, településszerkezeti, identitáspolitikai, nyelvi stb. különbözőségek, a történeti előzmények homályos emléke, az előítéletek továbbélése következtében a többségi politikai pártok láthatóan az etnikai alapozású önkormányzatiság semmilyen elemét sem tudják és nem is akarják az etnopolitikai szabályozás alapelveként elfogadni. Ebben a helyzetben a kisebbségi elitek megkerülhetetlen feladata annak bizonyítása, hogy az oktatás,

a kultúra és a helyi politizálás szintjein már huzamosabb ideje működő önkormányzati szervezetek hasznosak, modellértékűek, és a nemzetközi tapasztalatok is azt igazolják vissza, hogy a kisebbségek sokkal nagyobb mértékben azonosulnak befogadó államukkal abban az esetben, ha a többség–kisebbség viszony szabályozásában az önkormányzatiság alapelvei érvényesülhetnek.

A kisebbségi pártoknak, politikusoknak nélkülözhetetlenül fontos helyük és szerepük van a kisebbségi és regionális önkormányzati rendszerek fokozatos kiépítésében. Ehhez a kisebbségi politizálás hiányzó intézményi elemeit (az önkormányzatra vonatkozó szabályok, törvények megalkotására, az autonóm intézmények munkájának ellenőrzésére hivatott belső parlament funkcióját ellátó „nemzeti tanács”, a belső választás intézményét stb.) létre kellene hozni. Az etnikai pártok szakpolitikai tevékenységének egyre nagyobb részét az autonómiamodell politikai gyakorlatában szükségképpen egyre inkább az önkormányzati tanácsok, regionális, illetve szakmai testületek végzik el. Az etnikai, etnoregionális pártok ideális esetben egyre szorosabban együttműködnek ezekkel a testületekkel, egymás munkáját kölcsönösen és folyamatosan ellenőrzik, és a programalkotó, tervező feladatokat együttesen látják el. Az etnikai, etnoregionális pártokat ugyanis éppen az különbözteti meg leginkább a hagyományos ideológiai vagy néppártoktól, hogy választói bázisuk stabilitását a nyelvi-kulturális, illetve regionális paraméterekkel jól körülírható közösség állandósága biztosítja, ami azonban a közösséggel szemben folyamatos kapcsolattartást és a közösségépítés, közösségfejlesztés igényeinek maximális kiszolgálását is feltételezi. Mindeközben a kisebbségek által lakott régiók érdekeit szem előtt tartva a többségi nemzet és az anyaország kormányaival, pártjaival, valamint az európai intézményekkel kialakított kapcsolataikban nem az elszigetelődés, hanem az interetnikus és a határokon átnyúló együttműködés irányában alakítják a kisebbségi közösség jövőjét. Ennek megfelelően olyan integrált gazdasági, kulturális, oktatási intézményrendszerek kialakításában érdekeltek,

amelyek nyitottságukkal és több lábon álló, többféle pénzügyi forrásból táplálkozó szerkezetükkel versenyképesek lehetnek a többségi és az anyaországi, illetve a nemzetközi gazdasági, kulturális és oktatási mezőnyben.

JEGYZETEK

1. Az 1968–1969. évi változásokról és a Husák-időszak kisebbségi joggyakorlatáról lásd Gyöngyör József: *Mi lesz velünk, magyarokkal? Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből 1918-tól napjainkig*. Pozsony/Bratislava, Madách Kiadó, 1990; uő: *Közel a jog asztalához*. Pozsony/Bratislava, Madách Kiadó, 1992; uő: *Terhes örökség. A magyarság lélekszámának és sorsának alakulása Csehszlovákiában*. Pozsony, Madách-Posonium, 1994. A Jogvédő Bizottságról lásd Duray Miklós: (szerk): *Kettős elnyomásban. Dokumentumok a csehszlovákiai magyarság helyzetéről és jogvédelméről 1978–1988*. New York, Hungarian Human Rights Foundation–Püski, 1989. A Független Magyar Kezdeményezés 1989. november 24-i elvi nyilatkozata a Jogvédő Bizottságot elődjének tekintette „mint az elmúlt két évtizedben a magyar kisebbség egyetlen független érdekvédelmi kezdeményezését. Ugyanakkor kinyilvánítja, hogy nem kíván annak helyébe lépni, mert úgy véli, az egyéni és kollektív jogok védelmének erre a formájára a jövőben is szükség lesz.” *Szabadság és felelősség. A Magyar Polgári Párt programja*. H. n. [Pozsony], Magyar Polgári Párt, 1992, 106. p.
2. A csehszlovákiai hatalom- és rendszerváltás történetéhez lásd *Dva roky politickej slobody*. Bratislava, Nadácia RaPaMaN, 1992; *Slovensko a jeho premeny na začiatku 90. rokov. Spoločnosť, veda a technika*. Bratislava, Sociologický ústav SAV, 1994; Hamberger Judit: *Csehszlovákia szétválása. Egy föderációs kísérlet kudarca*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 1997; uő: *Szlovákokról és csehekről magyar szemmel*. Pozsony, Kalligram, 2000.
3. Az FMK megalakulásáról lásd Elbeszélt történelem. A rendszerváltás évei. Horváth Gabriella és Öllös László interjúja Tóth Károllyal, illetve Barak Lászlóval. *Fórum Társadalomtudományi*

- Szemle*, 1. évf. (1999) 2. sz. és 2. évf. (2000) 2. sz. A mozgalom november 20-i <http://gis.geox.hu/download/magyarok.zip> nyilatkozatát lásd A Független Magyar Kezdeményezés nyilatkozata. In: *Szabadság és felelősség*. I. m. 102. p.
4. Az FMK jelöltjeként az 1989. december 12-én megalakult szlovák kormányban Varga Sándor miniszterelnök-helyettesi megbízást kapott, Zászlós Gábort pedig 1990. február 9-én a Szlovák Nemzeti Tanács alelnökévé választották. A szövetségi kormány létrehozását célzó tárgyalásokról a kommunista Marián Čalfa és a demokratikus mozgalmak képviselőinek érvelését a korabeli tárgyalások – Vladimír Hanzel *Zrychlený tep dějin* címmel 1991-ben közreadott – jegyzőkönyvei alapján idézi Gyurcsik Iván: A szlovákiai magyar pártok karaktere és genezise. *Regio*, 7. évf. (1996) 3. sz. 169–170. p.
  5. A Nyilvánosság az Erőszak Ellen és a Független Magyar Kezdeményezés közös nyilatkozata a nemzetek, nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok együttéléséről Szlovákiában. In: *Szabadság és felelősség*. I. m. 118. p.
  6. Gazdag kisebbséget. A Magyar Polgári Párt nemzeti kisebbségi programja. In: *Szabadság és felelősség*. I. m. 39–40. p.
  7. Uo. 96. p.
  8. A realitás tisztelete. A Magyar Polgári Párt stratégiája. In: Bárdi Nándor–Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció. Válogatás a határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumaiból 1989–1999*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2000, 337. p.
  9. Az Együttélés alapításáról lásd Duray Miklós: *Önrendelkezési kísérleteink*. Somorja, Méry Ratio, 1999, 9–10. p.; Gyurcsik Iván: A szlovákiai magyar pártok karaktere és genezise. I. m. 175–176. p. A különböző nemzetiségek békés együttélésének kívánalma az Együttélés alapszabályában is helyet kapott. Az együttélés „alapja a türelem, a megbocsátás, a kölcsönös tisztelet, egymás kultúrájának és nyelvének ismerete. Egyenjogúság, egyenrangúság és törvények nélkül nem képzelhető el normális együttélés. Az együttélés politikai és társadalmi normáit a közös lakóhelyhez fűződő érdekek alakítsák ki. Az együttélés gyakorlásának alapsejtje legyen a községi autonómia.” Az Együttélés politikai mozgalom a demokráciáért és az emberi jogokért alapszabálya. In: Pogány Erzsébet (szerk.): *Az együttélés öt éve. Eseménynaptár és dokumentumgyűjtemény 1990–1995*. Pozsony, é. n. [1995], 150. p. Az Együttélés lengyel tagozatáról lásd Kopeček, Lubomír: Coexistencia-Soužití a politická reprezentace polské menšiny na Těšinsku. *Středoevropské politické studie*, 5. évf. (2003), 2–3. sz. Elektronikus változat: <http://www.iips.cz/seps/clanek.php?ID=169>.
  10. A választójogi háttérrel lásd Petőcz Kálmán: *Álarcosbál, avagy politika és zene*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 1998, illetve Mesežnikov, Grigorij: A nem konszenzuson alapuló választási reform: Szlovákia esete. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 3. évf. (2001) 1. sz.
  11. Az 1993–1998 közötti időszak etnopolitikai konfliktusairól, vitáiról lásd Bakker, Edwin: *Minority Conflict in Slovakia and Hungary?* AR Capelle a/d Ijssel, 1997 /Labyrinth Publication./; Dufek, Pavel: Maďarská menšina na Slovensku. Pokus o aplikaci vybraných teorií nacionalismu. *Středoevropské politické studie – Central European Political Studies Review*, vol. 4 (2002) 2–3. p. A nyelvtörvény körülí vitákról lásd Gyurcsik Iván: Nyelvtörvénytől – nyelvtörvényig. *Új Forrás*, 26. évf. (1996) 7. sz.; Šutaj, Štefan–Olejník, Milan: Slovak Report. In: Kranz, Jerzy (ed.): *Law and Practice of Central European Countries in the Field of National Minorities Protection After 1989*. Warszawa, Center for International Relations, 1998, 269–321. p. A kisebbségi magyar pártok közötti viszonyról részletesebben lásd Szarka László: A szlovákiai magyar kisebbségi többpártrendszerrel. *Barátság* [Magyarország népei kölcsönös megismerését szolgáló folyóirat], 4. évf. (1997) 4. sz. 1835–1837. p.
  12. Az Együttélés legfontosabb programdokumentumait közli Pogány Erzsébet (szerk.): *Az együttélés öt éve*. I. m., valamint Bárdi Nándor–Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció*. I. m. 211–217., 222–241., 264–275., 305–312. p.
  13. Az MKDM megalakulásáról lásd Cséfalvay Eszter (szerk.): *Közösségünk szolgálatában. Az MKDM öt esztendeje 1989–1994*. Pozsony, 1995. A belső vitákról lásd Gyurcsik Iván: A szlovákiai magyar pártok karaktere és genezise. I. m. 176–177. p.; Elbeszélte történelem. A rend-

- szerváltás évei. Horváth Gabriella Interjúja Csáky Pállal, illetve Sándor Eleonóra interjúja Janics Kálmánnal. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 1. évf. (1999) 1. sz. és 3. évf. (2002) 1. sz. A szlovákiai magyarok helyzetéről átfogó képet ad Csáky Pál: *Magyarok Szlovákiában*. Pozsony–Bratislava, Magyar Koalíció Információs Központja, 1998.
14. Erre nézve lásd Elbeszélte történelem. A rendszerváltás évei. Horváth Gabriella interjúja Csáky Pállal. I. m.; Orosz Márta: Szlovákia 1989–1989 [Kronológia]. In: Bárdi Nándor–Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció*. I. m. A kronológia elektronikus változatát lásd http://adatbank.transindex.ro/dokumentumok/utkereses/12_kr_szlovak.rtf.
15. A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának törvénye a nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok helyzetéről és jogairól a Szlovák Köztársaságban. A Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom javaslata. In: Cséfalvay Eszter (szerk.): *Közösségünk szolgálatában*. I. m. 70–83. p.
16. A Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom új programjának kivonata 1994. In: Cséfalvay Eszter (szerk.): *Közösségünk szolgálatában*. I. m. 85–87. p.
17. A Néppárt programnyilatkozatát lásd Bárdi Nándor–Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció*. I. m. 220–222. p. A Néppárt rövid jellemzését lásd Gyurcsík Iván: A szlovákiai magyar pártok karaktere és genezise. I. m. 179. p.
18. Pogány Erzsébet (szerk.): *Az Együttélés öt éve*. I. m. 216. p.
19. A Szlovák Köztársaság alkotmányának magyar szövegét lásd pl. Varga Sándor (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. Adatok, dokumentumok, tanulmányok*. Bratislava–Pozsony–Pressburg, Nemzetiségi Dokumentációs Centrum, 1993, 51., 59., 66. p. A szlovák alkotmányban igen szűkre méretezett kisebbségi jogok miatt az MKDM és az Együttélés 1992 szeptemberében közös nyilatkozatot fogadott el, amelyben a kisebbségi autonómiára vonatkozóan a következő állásfoglalás olvasható: „A kulturális önigazgatásra, illetve autonómiára irányuló igényt a Szlovák Nemzeti Tanács agresszíven elutasította. A szlovák politika úgy értelmezi a kisebbségi autonómia minden formáját mint a szlovák államiség elleni támadást. Javaslatunkat, miszerint »a fel-
sőbb területi egységek kialakításánál érvényesüljön a természetes etnikai, regionális és nyelvi területi egységek fennmaradásának elve a lakosság identitásának védelme érdekében«, a Szlovák Nemzeti Tanács azzal az indoklással vetette el, hogy ez az állami integritás megbontására irányuló kísérlet.” A nemzeti és etnikai kisebbségek hátrányos megkülönböztetésének veszélyei a Szlovák Köztársaság Alkotmányában. In: Pogány Erzsébet (szerk.): *Az Együttélés öt éve*. I. m. 240. p.
20. Vö. Mátrai Julianna: A kisebbségi magyar pártok politikai stratégiái Közép- és Kelet-Európában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 1. évf. (1999) 2. sz., 2. évf. (2000) 1. sz.; Bárdi Nándor: Törésvonalak keresése a határon túli magyar politikában 1989–1998. In: Bárdi Nándor–Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció*. I. m. 21–44. p.
21. A Nyilvánosság az Erőszak Ellen és a Független Magyar Kezdeményezés közös nyilatkozata a nemzetek, nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok együttéléséről Szlovákiában. In: *Szabadság és felelősség*. I. m. 118. p.
22. Uo. 76. p.
23. A konzociációs modell kritikája alighanem a kormányból kikerült FMK tapasztalataira épült: „Ámbár felettebb kívánatos, hogy a posztok betöltésekor a kormány tekintettel legyen az érintett területek lakosságának véleményére (a közmegelégedettség a kormányban is elemi érdeke), kinevezési joga nem kérdőjelezhető meg. A végrehajtó hatalomban való arányos kisebbségi részvétel követelésével éppen ezt tennénk. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt is bizonyítják, hogy egy, a kisebbségek számára elfogadhatatlan politikát folytató kormányzat hiába alkalmaz saját apparátusában bármennyi kisebbségit, ezek saját népcsoportjuk előtt nem bírnak és nem is bírhatnak másfajta legitimitással, mint bármely más kormánytisztviselő, államhivatalnok.” Uo. 79.
24. A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának alkotmánytörvénye a Szlovák Köztársaság nemzeti kisebbségeinek és etnikai csoportjainak jogi helyzetéről. Javaslat. In: Pogány Erzsébet (szerk.): *Az Együttélés öt éve*. I. m. 244–247. p.

25. A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának törvénye a nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok helyzetéről és jogairól a Szlovák Köztársaságban. A Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom javaslata. In: Bárdi Nándor–Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció*. I. m. 276–291. p.
26. Az Együttélés az önrendelkezésről. In: Pogány Erzsébet (szerk.): *Az Együttélés öt éve*. I. m. 220. p.
27. Az Együttélés IV. országos kongresszusának határozatai. In: Pogány Erzsébet (szerk.): *Az Együttélés öt éve*. I. m. 262. p.
28. Uo. 292–295. p. Az MKDM és az Együttélés törvényjavaslatának szövegét közli Csáky Pál: *Magyarok Szlovákiában*. I. m. 59–92. p.
29. Uo. 223–224. p. A komáromi nagygyűlésről lásd *Az önkormányzat az önrendelkezés alapja. A szlovákiai magyar választott képviselők és polgármesterek nagygyűlésének hiteles jegyzőkönyve. Komárom, 1994. január 8.* Komárom, Komáromi Lapok–Szinyei Kiadó, 1995.
30. Uo. 225–228. p.
31. Uo. 229–231. p. A Magyar Koalíció közigazgatási törvénytervezetét közli Csáky Pál: *Magyarok Szlovákiában*. I. m. 93–97. p.
32. Mesežnikov, Grigorij: Vnútropolitický vývoj a politická scéna SR v roku 1995. In: Bútora, Martin–Hunčík, Péter (eds.): *Slovensko 1995. Súhrnná správa o stave spoločnosti*. Bratislava, Nadácia Sándora Máraiho, 1996, 17. p.; Kopeček, Lubomír: Konfliktní linie slovenské společnosti v první polovině 20. století. *Politologická revue*, 2000. 1. sz. 41–59. p.; Kopeček, Lubomír: Stranický systém Slovenska. In: Petr Fiala–Ryszard Herbut et al.: *Středoevropské systémy politických stran. Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko*. Brno, Masarykova univerzita, 2003, 153–225. p.
33. A kisebbségellenes nacionalizmus térhódításáról a Mečiar-kormány éveiben lásd Hamberger Judit: *Szlovákokról és csehekről magyar szemmel*. Pozsony, Kalligram, 2000, 75–84., 204–232. p.; uő: A millicentenárium és a mai szlovák nemzeti-nacionalista politikai ideológia. *Valóság*, 40. évf. (1997) 5. sz. 54–59. p.
34. Mečiar, Vladimír–Podracká, Dana–Šajdová, Lu-ba: *Slovenské tabu*. Bratislava, Silentium, 2002 (2. kiadás), 130–131. p.
35. A kétnyelvű alternatív iskolai oktatási modellről lásd Szarka, László: Jazykové problémy menštinového školstva na Slovensku a v Maďarsku (Odporúčania Vysokého komisára OBSE Max van der Stoela v rokoch 1993–1999). *Čas* [a kas-sai Spoločenskovedný ústav internetes folyóirata], <http://www.saske.sk/cas/1-2000/szarka.html>; Recommendation of the OSCE High Commissioner on National Minorities. A kisebbségi főbiztos tevékenységéről: OSCE High Commissioner on National Minorities <http://www.osce.org/inst/hcnm>. Az EU- és NATO-államok kormányához küldött nyílt levél szövegét lásd <http://www.hhrf.org/egyutt/DOLEVEL.HTM>. A Mečiar-korszak kisebbségpolitikájáról lásd még Boros Ferenc: *Szomszédunk, Szlovákia (1939–1999). A diplomata-történész szemével*. Pozsony, Kalligram, 2000, 102–151. p.; A szlovákiai magyarság művelődési nagygyűlésének állásfoglalása. In: Bárdi Nándor–Éger György (szerk.): *Útkeresés és integráció*. I. m. 331–335. p. Az 1995. november 17-én elfogadott nyelvtörvényről és előzményeiről lásd Gyurcsík Iván: Nyelvtörvénytől – nyelvtörvényig. I. m.; Lanstyák István: Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között. *Regio*, 5. évf. (1994) 3. sz.; Berényi József: *Nyelvországlás. A szlovákiai nyelvtörvény történelmi és társadalmi okai*. Pozsony, Fórum Alapítvány, 1994. http://www.regiofolyoirat.hu/newspaper/1994/4/07/LANSTYAK_ISTVAN.DOC.; Dostál, Ondrej: Menšiny. In: Bútora, Martin–Hunčík, Péter: *Slovensko 1995*. I. m. 55–56. p.

MELLÉKLET**A PARLAMENTI VÁLASZTÁSOK EREDMÉNYEI (1990–2002)****1990. június 8–9.****SZÖVETSÉGI GYŰLÉS NÉPI KAMARÁJA**

Párt	Szavazatarány	Szavazatok száma	Mandátumok száma
VPN	32,54%	1 104 125	19
KDH	18,98%	644 008	11
KSS	13,81%	468 411	8
SNS	10,96%	372 025	6
MKDM–EPM	8,58%	291 278	5

A Népi Kamarában az MKDM–EPM koalíció listájáról az MKDM jelöltjeként mandátumhoz jut Magyar Ferenc, Szöcs Ferenc és Varga Olivér, az EPM jelöltjeként Gyimesi György és Wladislaw Niedoba; a VPN listájáról az FMK jelöltjeként Világi Oszkár.

SZÖVETSÉGI GYŰLÉS NEMZETEK KAMARÁJA

Párt	Szavazatarány	Szavazatok száma	Mandátumok száma
VPN	37,28%	1 262 278	33
KDH	16,66%	564 172	14
KSS	13,43%	454 740	12
SNS	11,44%	387 387	9
MKDM–EPM	8,48%	287 426	7

A Nemzetek Kamarájában az MKDM–EPM listájáról az MKDM jelöltjeként mandátumhoz jut Bugár Béla, Novitzky Béla, Rajczy László és Vince Dániel, az EPM jelöltjeként Batta István, Duray Miklós és Tamás András; a VPN listájáról az FMK jelöltjeként Gémesi Károly, Sándor Eleonóra és Szöllös Ilona.

SZLOVÁK NEMZETI TANÁCS

Párt	Szavazatarány	Szavazatok száma	Mandátumok száma
VPN	29,34%	991 285	48
KDH	19,20%	648 782	31
SNS	13,94%	470 984	22
KSS	13,34%	450 855	22
MKDM–EPM	8,66%	292 636	14
DS	4,39%	148 567	7
SZ	3,48%	117 871	6

Az MKDM–EPM listájáról az MKDM jelöltjeként mandátumhoz jut Agárdy Gábor, Ásványi László, Bartakovics István, Csáky Pál, Görscsős Mihály, Janics Kálmán és Tirinda Péter, az EPM jelöltjeként Bauer Edit, Dobos László, Harna István, Mikuláš Hirjak, Mikó Jenő, Rózsa Ernő és Szabó Rezső; a VPN listájáról az FMK jelöltjeként A. Nagy László, Berényi József, Markotán Péter, Pirovits László és Varga Sándor.

1992. június 5–6.

SZÖVETSÉGI GYŰLÉS NÉPI KAMARÁJA

Párt	Szavazatarány	Szavazatok száma	Mandátumok száma
HZDS	33,53%	1 036 459	24
SDĽ	14,44%	446 230	10
SNS	9,38%	290 249	6
KDH	8,96%	277 925	6
MKDM–EPM	7,37%	227 925	5

Az MPP 2,36%-ot elérve (72 877 szavazat) nem jut be a parlamentbe.

A Népi Kamarában az EPM jelöltjeként mandátumhoz jut Andrásy Ferenc, Stanislaw Gawlik, Mihályi Molnár László és Pázmány Péter, az MKDM jelöltjeként Bartakovics István.

SZÖVETSÉGI GYŰLÉS NEMZETEK KAMARÁJA

Párt	Szavazatarány	Szavazatok száma	Mandátumok száma
HZDS	33,85%	1 045 395	33
SDĽ	14,04%	433 750	13
SNS	9,35%	288 864	9
KDH	8,81%	272 100	8
MKDM–EPM–MNP	7,39%	228 219	7
SDSS	6,09%	188 233	5

Az MPP 2,30%-ot elérve (71 122 szavazat) nem jut be a parlamentbe.

A Nemzetek Kamarájában az EPM jelöltjeként mandátumhoz jut Bajnok István, Batta István, Boros Zoltán és Duray Miklós, az MKDM jelöltjeként Bábi Péter, Hornyák János és Sárközy Klára.

SZLOVÁK NEMZETI TANÁCS

Párt	Szavazatarány	Szavazatok száma	Mandátumok száma
HZDS	37,26%	1 148 625	74
SDĽ	14,70%	453 203	29
KDH	8,89%	273 945	18
SNS	7,93%	244 527	15
MKDM–EPM	7,42%	228 885	14

Az MPP 2,29%-ot szerezve (70 689 szavazat) nem jut be a parlamentbe.

Az EPM jelöltjeként mandátumhoz jut Bauer Edit, Dobos László, Duka Zólyomi Árpád, Fehér Miklós, Filakovszky János, Harna István, Komlósy Zsolt, Köteles László és Rózsa Ernő, az MKDM jelöltjeként Barta Pál, Bugár Béla, Csáky Pál, Farkas Pál és Fóthy János.

1994. szeptember 30–október 1.

Párt	Szavazatarány	Szavazatok száma	Mandátumok száma
HZDS	34,96%	1 005 488	61
SV	10,41%	299 496	18
Magyar Koalíció	10,18%	292 936	17
KDH	10,08%	289 987	17
DÚ	8,57%	246 444	15
ZRS	7,34%	211 321	13
SNS	5,40%	155 359	9

Az MKDM jelöltjeként mandátumhoz jut Ásványi László, Bárdos Gyula, Bugár Béla, Csáky Pál, Farkas Pál, Ferkó Barnabás és Szigeti László, az EPM jelöltjeként Bauer Edit, Boros Zoltán, Duka Zólyomi Árpád, Duray Miklós, Komlós Zsolt, Köteles László, Kvarda József, Pásztor István és Rózsa Ernő, az MPP jelöltjeként A. Nagy László.

1998. szeptember 25–26.

Párt	Szavazatarány	Szavazatok száma	Mandátumok száma
HZDS	27,00%	907 103	43
SDK	26,33%	884 497	42
SDE	14,66%	492 507	23
MKP	9,12%	306 623	15
SNS	9,07%	304 839	14
SOP	8,01%	269 343	13

A Magyar Népi Mozgalom a Megbékélésért és a Jólétért 0,19%-ot szerezve (6587 szavazat) nem jut be a parlamentbe.

Az MKP jelöltjeként mandátumhoz jut Bárdos Gyula, Bugár Béla, Dolník Erzsébet, Duka Zólyomi Árpád, Duray Miklós, Farkas Pál, Fehér Miklós, Ferkó Barnabás, Gyurovszky László, Hóka László, Köteles László, Kvarda József, A. Nagy László, Sárközy Klára és Szabó Olga.

2002. szeptember 20–21.

Párt	Szavazatarány	Szavazatok száma	Mandátumok száma
HZDS	19,05%	560 691	36
SDKÚ	15,09%	433 953	28
Smer	13,46%	387 100	25
MKP	11,16%	321 069	20
KDH	8,25%	237 202	15
ANO	8,01%	230 309	15
KSS	6,32%	181 872	11

Az MKP jelöltjeként mandátumhoz jut Albert Sándor, Bárdos Gyula, Bastrnák Tibor, Bauer Edit, Berényi József, Bugár Béla, Csáky Pál, Duka Zólyomi Árpád, Duray Miklós, Farkas Iván, Farkas Pál, Gál Gábor, Gyurovszky László, Hamerlik Richárd, Harna István, Komlós Zsolt, Köteles László, Miklós László, A. Nagy László és Szigeti László.

RÖVIDÍTÉSEK:

ANO	Aliancia nového občana – Új Polgári Szövetség
DS	Demokratická strana – Demokrata Párt
DÚ	Demokratická únia – Demokratikus Unió
EPM	Együttélés Politikai Mozgalom
HP	Hnutie poľnohospodárov – Szövetkezeti Mozgalom
HZDS	Hnutie za demokratické Slovensko – Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom
KDH	Kresťanskodemokratické hnutie – Kereszténydemokrata Mozgalom
KSS	Komunistická strana Slovenska – Szlovákia Kommunista Pártja
MKDM	Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom
MNP	Magyar Néppárt
SDKÚ	Slovenská demokratická a kresťanská únia – Szlovák Demokratikus és Keresztény Unió
SDĽ	Strana demokratickej ľavice – Demokratikus Baloldal Pártja
SDSS	Sociálnodemokratická strana Slovenska – Szlovák Szociáldemokrata Párt
SNS	Slovenská národná strana – Szlovák Nemzeti Párt
SOP	Strana občianskeho porozumenia – Polgári Egyetértés Pártja
SV	Spoločná voľba (SĽ, SDSS, SZ, HP) – Közös Választás
SZ	Strana zelených – Zöldek Pártja
VPN	Verejnost' proti násiliu – Nyilvánosság az Erőszak Ellen
ZRS	Združenie robotníkov Slovenska – Szlovák Munkásszövetség